

Nader **Bekeken**

**Een kerk vol
heilige
hoorders**

Verder in dit nummer o.a.:

- Het B-woord
- Filemon
- Vrijheid in liturgie?

IJzeren strijdwagens

Met de hulp van de HEER maakte Juda zich meester van het bergland, maar het lukte niet om de bewoners van de laagvlakte te verdrijven, want die beschikten over ijzeren strijdwagens.

(Rechters 1:19)

Hoe houdt de kerk van Jezus Christus zich staande? We leven in een tijd en een wereld die zich hoe langer hoe meer van God afkeert, en dat brengt tal van verleidingen met zich mee. We kunnen de druk ervaren om niet begrepen onderdelen van de leer maar los te laten, of onze levensstijl hoe langer hoe meer aan te passen aan die van de mensen om ons heen.

En wie is er op de lange duur tegen deze druk bestand? Wie slaagt erin om te blijven strijden? De verleiding kan levensgroot worden om het bijltje er maar bij neer te gooien.

In feite doen we dan precies hetzelfde als we de Judeeërs in Rechters 1 zien doen. Vol goede moed gaan ze de strijd aan om het erfdeel dat de HERE hun heeft toebedeeld. En het moet gezegd: ze boeken ook klinkende overwinningen. Een hooggelegen en daarmee moeilijk te veroveren stad als Jeruzalem wordt ingenomen (vs. 8) en ze maken zich meester van het bergland (vs. 19). Maar dan stuiten ze op de ijzeren strijdwagens van de bewoners van de laagvlakte en worden ze langzaam maar zeker het strijden moe. En wie zal

het hun kwalijk nemen, na alles wat al bereikt is?

Het strijdperk overzien

Ook bij ons kan het moment aanbreken dat we het strijdperk overzien en onze conclusies trekken. We blikken terug op de strijd die we gevoerd hebben, nemen in ogeschouw wat die ons gebracht heeft en besluiten dat het wel mooi is geweest. Natuurlijk blijven er nog tal van idealen over, waarvoor we ook nog zouden kunnen gaan vechten. Maar in alle nuchterheid moeten we vaststellen dat we die strijd hoogstwaarschijnlijk niet meer winnen zullen. En dus besluiten we dat het wel mooi is geweest. Je moet ook eens van ophou-

den weten, en van ijzeren strijdwagens win je het toch niet.

Toch is het maar zeer de vraag of we daar goed aan doen. Want als we eerlijk terugkijken, moeten we dan niet toegeven dat we ook eerder al wel ijzeren strijdwagens overwonnen hebben? Zo weet vers 18 ons van de Judeeërs te vermelden, dat die 'het hele gebied van Gaza, het gehele gebied van Askelon en het gehele gebied van Ekron' veroverd hadden. Maar wie de moeite neemt om deze steden op de kaart op te zoeken, komt tot de ontdekking dat die steden in dezelfde laagvlakte lagen als die in vers 19 genoemd wordt. Met andere woorden: het kán wel, ijzeren strijdwagens of niet!

Ik geef!

Het kan, maar hoe dan? Hoe waren de Judeeërs aanvankelijk zo succesvol geweest? En hoe waren ze erin geslaagd om steden als Gaza, Askelon en Ekron te veroveren? Nu, het antwoord op die vraag is niet zo moeilijk: het is te vinden in Rechters 1:2. Dat vertelt ons, hoe

de Judeeërs ertoe gekomen waren om de strijd aan te binden met de Kanaänieten. Omdat de HERE hun dat bevolen had. 'Juda moet als eerste oprukken', had de HERE gezegd. Om er meteen aan toe te voegen: 'hun geef ik het land in handen.' Met dat bevel en die belofte waren de Judeeërs zo succesvol geweest. Nog anders: 'met de hulp van de HEER maakte Juda zich meester van het bergland' (vs. 19).

Nog steeds zijn dat belangrijke voorwaarden om succesvol te zijn in de

geestelijke strijd. En ook om het vol te kunnen houden. Want ten diepste strijden we niet onze eigen strijd, maar een strijd die ons door de HERE is opgelegd. Hij heeft ons bevolen om op te rukken! Als we dat (leren) zien, weten we ook dat we het bijltje er niet zomaar bij neer kunnen gooien. De HERE heeft ons immers bevolen om te strijden? 'Strijdt om in te gaan door de enge poort', heeft de Here Jezus in Lucas 13 gezegd (vert. NBG-1951). En dat betekent ook: strijden totdat we ingaan, in vertrouwen op Gods belofte.

Lange adem

Maar die ijzeren strijdwagens dan? Want de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat die in de Richterentijd een geducht wapen waren waarvan je het niet zomaar won. En toch kon dat wel, als je een lange adem had. Heel duidelijk komt dat naar voren in een hoofdstuk als Jozua 17. Als de HERE iedere stam zijn

eigen erfdeel heeft gegeven, komen de nakomelingen van Jozef bij Jozua hun beklag doen. 'Waarom', vroegen ze, 'hebt u voor ons het lot maar één keer geworpen en ons slechts het gebied van één stam toebedeeld? Wij zijn toch met zeer velen, omdat de HEER ons tot nu toe altijd heeft gezegend?' (vs. 14).

Jozua antwoordt hun dat ze, als het bergland van Efraïm te klein voor hen

is, dan de bossen van de Perizzieten en de Refaïeten maar moeten ontginnen. En als de nakomelingen

van Jozef vervolgens klagen dat de Kanaänieten in de laagvlakte allemaal ijzeren strijdwagens hebben, zegt Jozua: 'Op den duur zult u ook de Kanaänieten kunnen verdrijven, ook al hebben die ijzeren strijdwagens en zijn ze sterk.' 'Op den duur': het komt in de geestelijke strijd aan op een lange adem. Maar als we volhouden, zullen we het zelfs van ijzeren strijdwagens kunnen winnen en zal de HERE ons op zijn tijd de volkomen overwinning schenken!

Bergland en laagvlakte

En toch, en toch! Alle bemoedigende woorden vanuit de Schrift ten spijt kan de moed ons bij tijden zomaar in de schoenen zinken. Dan overzien we het strijdperk en komen we tot de conclusie dat de tegenstand toch echt te sterk is, en elk verder strijden gedoemd is te mislukken. En daarom gaan we ons erop toeleggen om de posities die we bereikt hebben, te handhaven.

We strijden niet onze eigen strijd

Nader Bekeken

- **Schriftlicht**
IJzeren strijdwagens 302
André Bas
- **Kroniek**
Het B-woord 305
Jan Wesseling
- **Thema**
Een kerk vol hoorders 310
Kees de Ruijter
- **Column**
Verbondenheid 313
Rufus Pos
- **Woordwaarde**
Filemon als begeleidend schrijven, maar waarbij? 314
Rob van Houwelingen
- **Rondblik**
Naar een ander kerktype? 316
Aryjan Hendriks
- **Waarom naar de kerk?**
Zelfkritiek 319
Pieter Niemeijer
- **Rondblik**
Grenzen aan liturgische vrijheid 320
Jan Smelik
- **Gemeentebreed**
Wat is preken? 324
Aryjan Hendriks
- **Gelezen**
Sions roem en sterkte 326
Harm Boiten
- **Gedicht**
Mozes. Judith Herzberg 328
Gert Slings
- **Persrevue**
Preken: aansluiten bij, maar niet aanpassen aan de hoorders! 329
Perry Storm

We trekken ons terug in het bergland waar we heer en meester zijn, en laten de laagvlakte met haar ijzeren strijd-wagens voor wat die is. Ook al heeft de HERE ons nog zozeer bevolen om ook dat land in bezit te nemen. Met andere woorden: we vinden het wel goed. Maar is dat ook verstandig? Nu, de Schrift zegt duidelijk van niet. Neem de Judeeërs, die de strijd staakten en de bewoners van de laagvlakte met hun ijzeren strijd-wagens in leven lieten. Dat hebben ze geweten! In het begin van Rechters 3 lezen we dat dit alles niet buiten de HERE is omgegaan. Hij heeft een aantal volken in leven gelaten, waaronder de Filistijnen die de

laagvlakte van Rechters 1:19 bevolkten. 'Deze volken waren overgebleven om de Israëlieten op de proef te stellen', lezen we in Rechters 3:4. Maar die proef heeft voor de Israëlieten slecht uitgekapt. Ze vielen in zonde en belandden uiteindelijk in de ballingschap.

Blijven strijden

In dit alles zit een les die we enkel tot onze schade naast ons neer kunnen leggen. Want, hoe verleidelijk het ook lijken kan om je terug te trekken in het bergland waar je heer en meester bent, en de bewoners van de laagvlakte met hun ijzeren strijd-wagens

maar te laten voor wat ze zijn, de Schrift leert ons dat die mensen uit de laagvlakte zomaar een macht in je leven kunnen worden, die je ook hetgeen je al bereikt had, nog weer uit handen slaat. Denk aan de Judeeërs, die op de lange duur heel

hun erfdeel verloren en door de vijand werden weggevoerd naar een ver en vreemd land.

Concreet op ons en onze situatie toegepast: we kunnen menen dat het van nuchterheid en wijsheid getuigt om op bepaalde punten in ons leven de strijd maar te staken. In de overtuiging dat het irreal is om te menen dat we het wat dat betreft nog zouden kunnen winnen. En dat we tevreden mogen zijn met wat al wel bereikt is. Maar voor we er erg in hebben, kan de duivel juist die punten gebruiken om ons erop aan te vallen. Met mogelijk gevolg dat hij ons geheel en al in zijn macht krijgt. En vandaar dat we er verstandiger aan doen om te blijven strijden. Ook als dat een strijd is tegen ijzeren strijd-wagens. Want we mogen strijden, in de overtuiging dat de HERE ons roept. En met de hoop dat Hij ons op zijn tijd ook de volkomen overwinning schenken zal!

STICHTING WOORD & WERELD

Onlangs verschenen: Cahier 94 De kerk: de moeite waard!

Wat Paulus schreef en
Zacharia zag,
door Pieter Niemeijer

168 x 230 mm,
genaaid, gebrocheerd,
96 pagina's

Prijs bij abonnement € 9

Ook verkrijgbaar
bij de boekhandel
voor € 10,75

Een positief boekje over de kerk! Dat mag ook wel eens in deze tijd.

In het eerste deel kijken we met de ogen van de apostel Paulus. We zien hoe hij zich tot de gemeenten richt waaraan hij zijn brieven schrijft. We leren van hem ons niet te verkijken op de buitenkant. En Paulus opent ons oog voor het werk van God in de kerk. In het tweede deel behandelen we de visioenen van de profeet Zacharia. In zijn tijd werkten teruggekeerde ballingen aan de herbouw van de tempel in Jeruzalem. Ze zagen zich gesteld voor allerlei vragen, tegenslag en tegenwerking. Zacharia stimuleert ze om vol te houden.

bestel via www.woordenwereld.nl of www.bladenbox.nl (ook voor een abonnement)

Het B-woord

In de politiek is het jaren niet bespreekbaar geweest. Het is dat de economische recessie ons ertoe noodzaakt het woord in de mond te nemen, maar voordien werd het omzichtig en met een zekere huiver aangeduid als: het H-woord. De hypotheekrenteaftrek gold bij sommige politieke partijen als een heilig huisje, waar je absoluut niet aan mocht komen.

In de wielrennerij circuleert ook zo'n woord: het D-woord. Zeker wanneer de Tour de France begon, hoopte iedereen dat de ronde verschoond zou blijven van discussie over doping. Maar elk jaar lijkt het weer raak: vroeg of laat duikt het D-woord op en beheerst het de gesprekken binnen en buiten het peloton. Zelfs een zevenvoudig winnaar blijkt niet schoon te zijn gebleven. Ook in het kerkelijk leven lijkt zo'n woord te bestaan. Het B-woord. Iedereen weet dat het onontkoombaar is, maar we krijgen het bijna niet over onze lippen. Alsof bekering iets is dat we liever onbesproken laten. Alsof de consequenties ons schrik aanjagen. Het is er, geen mens kan zonder, maar er lijkt een taboe op te rusten. Met een zekere huiver kun je het aanduiden, zonder het ronduit te spreken. Het B-woord.

Postmoderne geest

Wie zijn oor te luisteren legt en zijn ogen openhoudt, merkt het aan alle kanten. Er is onrust, onvrede, de individualisering lijkt te hebben toegeslagen, de klachten zijn niet van de lucht. Om maar een paar te noemen: het *zondebesef* is tanende. In de prediking komt het nauwelijks meer aan bod, is de klacht. De doorsnee kerkganger kan

zich er maar al te vaak weinig bij voorstellen. Om van openlijke verkondiging van Gods toorn nog maar te zwijgen. *Liturgie* is in de beleving van velen nauwelijks meer een ontmoeting met de Heilige. Een kerkdienst moet een 'event' zijn, zo zei een PKN-collega onlangs. Daar dus ook al. Het liefst óns feestje, waarbij je wel wat moet voelen. Voor de één is dat een oude vertrouwde dienst, met een stevige preek, voor de ander een opgewekt gebeuren met goed gevoel voor ritme in de liederen en een korte boodschap, die je tenminste wat dóet.

Een kerkdienst moet een 'event' zijn. Het liefst óns feestje

De *kerkgang* staat onder druk, zeker de tweede dienst. Heel wat gemeenten lijden onder een zienderogen afnemend kerkbezoek in de middagdiensten. Een kerkenraad ziet de ontwikkeling met lede ogen aan, maar voelt zich vaak onmachtig het tij nog te keren. Ook de *vervulling van de ambten* valt niet gemakkelijk. Een voortreffelijke taak, om naar te streven? We hebben wel wat meer te doen. De werkdruk is vaak hoog opgelopen, man en vader vertrekt vaak vroeg naar de baas, komt laat weer thuis en zit daartussen maar

al te vaak heel wat uren op de weg. Al dan niet in een file. Vrouw en moeder heeft ook haar werkzaamheden buitenshuis, en de kinderen worden bedolven onder sms'jes, whats-app's, facebookberichten en sportverplichtingen. Het gezinsleven is vooral druk, druk en nog eens druk.

Ondertussen holt de *kennis van geestelijke zaken* achteruit. Wie gunt zich nog tijd om rustig uit de Bijbel te lezen? Wie komt er nog toe aan stilte met God? Wie slaagt er nog in de kerkelijke lectuur bij te houden, laat staan een stevig geestelijk boek te lezen? Vervolgens loop je er tijdens de avonduren in *het pastoraat* zomaar tegenaan. Een in zonde levende zuster kan het verkeerde er niet van inzien. In haar omgeving stuit het wel op bezwaren, de kerkenraad zal het vast niet goed vinden, maar de Here zal toch ook haar wel accepteren zoals ze is? Afwijzing door God van haar doen en laten kan ze zich eigenlijk niet voorstellen. En lijden aan de kerk? *Zelfverloochening* om Christus wil? In onze cultuur van zelfverwerkelijking en consumentisme zijn dat ingewikkelde begrippen geworden. Haast niet meer uit te leggen, laat staan in praktijk te brengen.

Kortom: de postmoderne geest is onder de kerkdeuren door naar binnen gekropen en heeft ook ons te pakken genomen. En: we seculariseren als een razende. En seculariseren is hier bedoeld in de betekenis die A. van de Beek eraan gaf: we zijn volop gericht op het leven hier en nu, ons bestaan in deze tijd eist al onze aandacht en energie op (Latijn: *saeculum*). Mogelijkheden te over in onze westerse welvaarts-cultuur en beleveniseconomie. En zo hebben we nauwelijks nog tijd voor de eeuwigheid. We zijn vaak te druk om te bidden. We hebben geen antenne meer voor het heilige dat gebeurt in een kerkdienst. En tot mijn verbijstering merk ik hoe het ook zomaar onder mijn huid kruipt en zich ergens in mijn eigen dagelijks bestaan nestelt. Ook ik ben kind van mijn tijd en haal adem in dat klimaat. En zo is de kerk door de secularisatie in een diepere crisis beland, aldus J. van 't Spijker onlangs op een themadag in Apeldoorn. Alles draait om het eigen ik. Voor mensen is een preek pas werkelijk betekenisvol als 'ik' er iets aan heb. Ten diepste is dat volgens hem een uiting van postmodernisme (RD 3 november 2012).

Verlangen naar warmte

God zij dank is het niet allemaal kommer en kwel. Er is ook een intens verlangen naar rust. En een hunkering tenminste iets van God te beleven, zeker in de kerkdiensten. Daarbuiten is het vaak al zo schraal en kaal. Is veel evangelicalisering ook niet een gevolg van een als kil en verstandelijk ervaren manier van geloven en kerk-zijn? Je kunt je er soms wel iets bij voorstellen.

Hunkering tenminste iets van God te beleven

In een tijd waarin het kwaad zich vooral manifesteert als 'onverbondenheid' (aldus G. Glas al zo'n tien jaar geleden) en de individualisering zijn talloze slachtoffers maakt, hunkeren veel mensen naar warme contacten, naar gesprekken van hart tot hart, naar het 'delen' van geloofservaringen en herkenbare worstelingen. Na een periode van 'normatief idea-

lisme' hebben we meer oog gekregen voor de mens als wezenlijke factor in ons verstaan van de Schriften, in pastorale situaties en kerkelijke conflicten. Speelden ook niet zomaar heel persoonlijke factoren mee? Ook een hersteld-vrijgemaakte benoemde onlangs het haantjesgedrag in eigen kring. Er zit ook nogal eens wat 'vlees en wereld' bij. In pastoraat en gemeente-zijn laten onvermogen en gebrokenheid zich gelden. De economische druk op gezinnen wordt opgevoerd. Andere manieren van leren en communiceren zijn niet tegen te houden. We raken allemaal verweven in de netwerksamenleving.

We raken allemaal verweven in de netwerksamenleving

Veel van wat er in de kerken gaande is, is ook gewoon een afspiegeling van wat er zich onstuitbaar ontwikkelt in de maatschappij. Dat is alle eeuwen door ook nauwelijks anders geweest. Altijd heeft de geest van de tijd zijn invloed uitgeoefend op het leven in de kerk. Dat is vandaag niet anders. Onmiskienbaar en onontkoombaar leven we in een andere tijd dan dertig, veertig jaar geleden. Dat is ook in de kerk te merken.

Complexe ontwikkeling

De ontwikkeling is uiterst complex en kent veel facetten. Dat moet ons bewaren voor een simpele probleemstelling en een al te eenvoudige oplossing. Niettemin wil ik in deze turbulente tijd van verwarring en onbehagen een vraag stellen. Hoe staat het in de dynamiek van deze ontwikkeling en in deze tijd van onbehagen met onze houding tot God?

Een kleine tien jaar geleden verscheen er een brochure met de titel: *Laten wij ons bekeren*. Ontwikkelingen rond de prediking, sacramenten en bijbehorende tucht, eredienst en liturgie, het functioneren van de belijdenis en de theologische opleiding vormen volgens de auteurs bij elkaar een verontrustend beeld. Hoe nu verder? Diverse eigentijdse ontwikkelingen en nieuw-wetse fratsen dienen resoluut de deur gewezen te worden, evenals de synodebesluiten van Zuidhorn. Terug

naar Schrift en belijdenis, naar gehoorzaamheid aan Gods Woord, naar de radicaliteit van het geloof. Wat je er ook van vindt, in elk geval geeft de titel van de brochure te denken. De 'analyse' van de broeders is mijns inziens nogal eens eenzijdig en te weinig diepgaand. Dat neemt niet weg dat zij een woord gebruiken, dat in onze tijd zelden nog op de lippen genomen wordt: bekering. Het B-woord. Maar wat versta je onder bekering? Daar hangt nogal wat van af, natuurlijk. In de genoemde brochure wordt wel een stukje tijdgeest ontmaskerd, maar is bekering vooral terugkeer naar de radicale geloofsgehoorzaamheid en trouw aan de gereformeerde belijdenis. Hoe resoluut het ook klinkt en hoe vertrouwd de termen ook zijn, voor mijn besef is het onvoldoende diepgaand. Het blijft steken op het niveau van de gezamenlijke overtuigingen, de aloude principes, de bekende klanken. Maar het heeft tegelijk iets onpersoonlijks, iets hard en normatief, waarvan je hart niet warm wordt.

De ommekeer

Laat ik beginnen bij de eerste stelling van Luther. 'Onze Heer en meester Jezus Christus heeft, toen hij zeide: "Bekeert u, enz." (Matth. 4:17), bedoeld, dat het hele leven van de gelovigen een bekering-en-boetedoening moet zijn.' Natuurlijk tekende Luther met deze openingsstelling protest aan tegen de rooms-katholieke praktijk van de aflaten. Bekering was handel geworden, boetedoening een zakelijke transactie. 'Als het geld in het kistje klinkt, het zieltje in de hemel springt.' Luther protesteert daartegen. Ons *hele leven* moet getuigen van een voortdurend terugkeren tot de levende God. Wie Hem zoekt en vindt, kan niet anders dan zijn menselijk tekort en zijn zondige schuld erkennen. We hebben immers te maken met Hem, die onmetelijk, eeuwig, almachtig en oneindig liefdevol is. Luther heeft daar jaren vol angst en beven voor gevreesd, totdat hij ontdekte dat in Jezus Christus ook zijn leven veilig was. Vandaar ook stelling 62: 'De ware schat der kerk is het hoogheilig evangelie van de glorie en genade van God.' Die beide samen: de onmetelijke glorie

én de oneindige genade van God. Genade is altijd 'amazing grace'!

Die basishouding hebben de opstellers van de catechismus willen verwoorden in Zondag 33. In vroegere versies luidde de vraag: 'Waarin bestaat de echte boetvaardigheid van een mens?' Je hoort zo Luther terug: vaardig in boete doen, niet door op je blote knieën de Pilatustrap op te klimmen, maar door met je hele hebben en houden, met alle ballast, zonde en onvermogen naar God toe te gaan. Ik voel veel voor de suggestie van Wolter Rose om dan de volgorde van de antwoorden eens om te keren: vreugde in God, verlangen om naar zijn heilige bedoeling te leven, en van daaruit dan ook oprecht verdriet dat wij Hem tekortdoen, teleurstellen, kwetsen, negeren en liefdeloos behandelen. Vanuit het verlangen naar God en het kunnen genieten van zijn glorie in al zijn facetten, ook eerlijk onder ogen zien hoe je toch gewoon echt een méns bent, wie niets menselijks vreemd is.

Genade is altijd 'amazing grace'!

Laat ik hier even aangeven dat in de Dordtse Leerregels bekering een iets andere invulling krijgt. Daar wordt het woord 'bekering' vooral geassocieerd met de eerste, innerlijke verandering, als gevolg van de inwerking van de Geest in ons. Wedergeboorte en bekering worden min of meer als vergelijkbare termen gebruikt. Niet zozeer de levenslange houding van toewending tot God, als wel het allerprilste en wonderlijke begin ervan in ons worden daar in beeld gebracht.

Ik gebruik het woord 'bekering' als dagelijkse en levenslange houding van een gelovig mens, die zich keert tot God, omdat zijn leven ervan afhankelijk is. En omdat God ons in Christus tegemoetkomt. Vaak noem ik het 'toe-

wending tot God'. En dan heel letterlijk bedoeld: je omkeren, je afwenden van jezelf, je houvast niet ergens onder de zon zoeken, en je redding en geluk niet zelf in handen nemen, maar je heil en houvast echt van God verwachten. Zo persoonlijk wordt het woord 'terugkeren' in de Bijbel vaak gebruikt. Het is wel echt terugkeren tot Jahwe, de HEER.

We komen van ver

Die terugkeer krijgt meer kleur en diepgang wanneer je beseft waar je vandaan komt. Op ingeven van de duivel en uit eigen vrije wil is de mens van God afgeweken. De echte en heilzame kennis van onze Schepper en van de geestelijke dingen heeft plaatsgemaakt voor een verblind denkvermogen en een onbetrouwbaar en verdorven oordeel. Onze verlangens zijn verontreinigd en onze wil is eigenwijs, opstandig en hardnekkig geworden. De Dordtse Leerregels (III/IV,1) zetten ons voor de spiegel: ons denken is kortzichtig, onze wil egocentrisch en ons verlangen onzuiver. Zon-

der ingrijpen van Bovenaf zijn wij dus ook volstrekt onbetrouwbaar. Pas wanneer de Geest uit God ons beademt en ons bestaan vernieuwt, krijgen wij weer inzicht in de geestelijke dingen, maakt Hij ons bereidwillig de Heer van dienst te zijn en worden onze verlangens gezuiverd. Die ommekeer is dus letterlijk een Godswonder. Achter onze conservatieve standpunten of vernieuwingsgezinde overtuigingen, achter onze keuzes en verlangens, achter onze redeneringen en argumentaties zullen we dus ook moeten doortasten naar de achterliggende geestelijke houding. Komen die voort uit een nederige en eerbiedige wending tot God? Klassiek gezegd: uit de 'vreze des HEREN'? Eigentijds-er geformuleerd: worden ze geboren uit een open en eerlijke relatie met de

Schepper, waarin het zondige schepsel zijn plek kent?

Verondersteld geloof

Hier schuilt een vrijgemaakte adder onder het gras. Waar we ons in de eerste helft van de vorige eeuw verzet hebben tegen de 'veronderstelde wedergeboorte', lopen we nu een behoorlijk risico het geloof te veronderstellen. En geloof bedoel ik hier wel echt als wending tot God en overgave aan God. En dan ook echt overgave van een mens die voor zijn ziel en zaligheid van de almachtige, eeuwige en heilige God af-

Hier schuilt een vrijgemaakte adder onder het gras

hankelijk is. En dat niet in theorie, maar tot in het diepst van z'n ziel. Noem het de bevinding van het geloof. Al eerder schreef ik dat die persoonlijke omgang met de levende God en de afhankelijkheid van zijn onbetaalbare genade kunnen wegwijnen, wanneer

zijn belofte voor kennisgeving wordt aangenomen, alsof de vervulling daarmee ook al een feit is. Het traject tussen belofte en vervulling, waarop het heil ons toegeëigend moet worden, óók doordat wij dagelijks werkzaam blijven met Gods hartverwarmende beloften, wordt ingekort en verliest dan aan diepgang. We veronderstellen bij elkaar het geloof en het geloofsvertrouwen, zonder door te vragen naar de werkelijke stand van zaken in ons leven en de persoonlijke bevinding van de omgang met de Heer.

De mens op de troon?

Vaak ben ik bang dat hier een van onze grootste problemen zit. Onlangs sprak ik een groep hbo-studenten. Het ging over hoe de filosofie uit een bepaalde tijd altijd heeft doorgewerkt in de kerk. Mijn vraag aan hen was wat ze zagen als karakteristieken van onze eigen tijd. Binnen een halve minuut kwam het op tafel: zelfbeschikking, zelfverwerkelijking, zelfontplooiing, je eigen goede gevoel en je eigen postmoderne levensontwerp. Kort maar krachtig onder woorden gebracht in het zogenoemde elfde gebod 'gij zult genieten'. Mijn vervolgvraag was of ze het herkenden bij christenen. Heftig werd er van alle kanten geknikt. Wie de sfeer in gesprekken proeft, wie argumenten op zich laat inwerken, wie trends probeert te signaleren, loopt er onophoudelijk tegenaan. Het zit overal doorheen geweven, lijkt het wel. De mens is belangrijk geworden.

Het elfde gebod: 'gij zult genieten'

En ergens terecht. Dat heeft ook iets van een inhaalslag, of noem het een reactie op een als massief-normatief ervaren manier van geloven. Maar... vliegen we zo langzamerhand niet uit de bocht? Lopen we niet het risico de rollen om te draaien? Moet God vaak niet in dienst van ons staan in plaats van dat wij Hem van dienst zijn vanuit ons hart, met heel ons denkvermogen, met inzet van alle krachten en vanuit ons gevoel? De mens op de troon... De laatste tijd verifieer ik dat af en toe in een

gesprek. Frappant genoeg wordt het vrijwel altijd moeiteloos herkend. Een van mijn leermeesters noemde dat dan: religieus humanisme. De mens in een vroom jasje, met goedklinkende argumenten, maar het is wel de mens die de troon bestijgt en zich door zijn Schepper en God van dienst laat zijn. Dan zijn de rollen omgekeerd. J.R. Visser signaleerde achter diverse ontwikkelingen in onze kerken een optimistisch mensbeeld. Ook al ben je het misschien niet met alle waarnemingen eens, dat misplaatste optimisme vind ik heel herkenbaar. We denken niet zo slecht over onszelf. Wat kunnen we soms kortaangebonden reageren, wanneer onze wensen en verlangens niet worden vervuld. En de mens heeft vaak het laatste en beslissende woord. Op zich is dat niet nieuw. 'Self-centered' leven is sinds de zondeval ons aangeboren en dus van alle eeuwen. Nieuw in deze tijd is wel dat ook de gelovige op zoek kan gaan en tal van leveranciers kan vinden om aan eigen wensen en verlangens tegemoet te komen. De overstelpende welvaart en veelzijdige kerkelijke kaart van Nederland bieden mogelijkheden te over. We kunnen shoppen wat we willen. Maar al te vaak gedreven door onrust, ongeduld en ontevredenheid.

De klant als koning

Het gaf daarom een gevoel van herkenning, toen ik een recent artikel las van de Nederlands gereformeerde collega P. Kleingeld. Hij heeft vijftien jaar in de automatisering gewerkt. Regelmatig vroeg hij zich af wat God te bieden heeft aan collega's bij de koffieauto-maat, die niet geloven. Maar hij realiseert zich dan in een valkuil te trappen: 'De valkuil dat God een van de vele aanbieders is op een markt waar je collega een van de consumenten is. Een markt waar God strijdt met fysiotherapeuten, diëtisten en artsen om de aandacht van mensen met lichamelijke gebreken. Een markt waar Jezus in competitie is met huwelijkschapeuten, psychologen en Bureau Jeugdzorg, als het gaat om een beter gezinsleven. Een markt waar God naast Flow, yoga en reiki een van de vele aanbieders is voor spiritueel verlangen. En dan is het wel vervelend

dat er partijen op de markt zijn die simpelweg een beter en meer aansprekend product leveren dan Jezus. Als je eenmaal in die valkuil zit – het wereldbeeld van het consumentisme – begrijp je ook niet meer hoe mensen ooit hebben zitten te wachten op vergeving en hoe ze dachten een redder nodig te hebben. Een redder waarvan? En de eeuwigheid? Op een gegeven moment kan het zelfs lastig zijn om je voor te stellen dat mensen Jezus volgen, terwijl hun dat vervolging oplevert.'

God als een van de vele aanbieders op een markt

Kleingeld citeert dan C.S. Lewis: 'Ik hang mijn religie niet aan om gelukkig te worden. Een fles port doet dat stukken beter. Als je wilt dat religie een comfortabel gevoel geeft, dan raad ik je het christelijk geloof ernstig af.' En hij vervolgt: 'Met die woorden in het achterhoofd vind ik het ontvullend te ontdekken hoezeer ik zelf gestempeld ben door het wereldbeeld van de consument. Een wereldbeeld dat mij zo vormt dat ik – hoewel ik natuurlijk zing dat Jezus Heer is – in de praktijk zelf koning ben. Want de klant is koning. 24 uur per dag wordt dit anti-evangelie mij ingepeperd via reclameblokken, billboards, folders, advertorials en gesponsorde tv-programma's.' Dat ene zinnetje: in de praktijk ben ik zelf koning.

Vroomheid

Zoals gezegd, het lastige is dat het overal doorheen geweven lijkt. De dilemma's zijn niet behoudend of vooruitstrevend, tussen evangelisch of gereformeerd, tussen oud of jong of tussen normatief of vrijgevochten. Het gaat om de achterliggende houding die zich daarin manifesteert. Is er sprake van toewending tot God, van een eerbiedig luisteren naar zijn stem, van afhankelijke overgave aan zijn wil, of verbergt zich achter redeneringen en stellingnames een ogenschijnlijk vrome mens, die zelf op de troon zit, zijn wensen vervuld wil zien en veeleisend zichzelf wil kunnen ontplooiën?

Anders gezegd: getuigt onze houding van de Geest van Jezus, doordat we onszelf aan Hem toevertrouwen, Hem volgen waar Hij ook heen gaat, naar zijn stem luisteren en ook het lijden in zijn voetsporen dragen, omdat we als dienaren en dienaressen niet boven onze Heer en Meester staan? Oftewel: wat is onze vroomheid? Want al hebben we de meest doordachte standpunten of heel solide redeneringen, als we de liefde niet hebben, blijven het holle klanken.

Laat ik een paar concretisering geven.

Over liturgie is veel te doen. Veranderingen laten nogal eens de gemoederen verhitten. Vaak zijn het standpunt-discussies. Maar zowel achter verlangen naar verandering als achter verlangen om bij het oude en vertrouwde te blijven kan een vorm van eigen wensvervulling schuilgaan. Nota bene in de dienst voor het aangezicht van God wordt de kerkganger consument. De klant is koning. Evenzogoed kan zowel achter behoudzucht als achter vernieuwingsdrang een diep verlangen zitten om de Heer op een oprechte en zuivere manier te dienen. Elkaar herkennen en erkennen in dat hartelijke verlangen kan veel onvrede en verwijdering voorkomen of wegnemen.

Een ander voorbeeld. Onlangs berichtte het *Nederlands Dagblad* over het appel dat door de bezorgde kerkleden achter gereformeerdekerkblijven.nl is gedaan. Het werd geen neutraal verhaal. Na een objectieve weergave veroorloofde de journalist zich een alinea waarin hij signaleerde dat het merendeel van de vrijgemaakten zich hierover geen zorgen maakte. Alsof dat maatgevend is... De kerk ontaardt in een democratie waarin het volk beslist.

Evenzo kwam in een artikel over de behoefte van kerkplanters aan een ruimere regelgeving rond dopen en overdopen een kerkplanter aan het woord, die als argument gebruikte: 'God kiest voor mensen.' Het is sowieso al de vraag of die stelling zonder meer houdbaar is. Hoe dan ook, blijkbaar werkt dat argument vervolgens zo door, dat ook de wens van toetreders rond

overdopen gehonoreerd moet kunnen worden, willen we hen niet onnodig afstoten.

De snel teruglopende belangstelling voor de tweede kerkdienst roept de vraag op, wat de achterliggende motieven zijn. Maar evengoed kun je vanuit een soort vanzelfsprekendheid twee-

maal per zondag ter kerke gaan zonder je geestelijk echt voor te bereiden. Wenden we ons werkelijk tot God, die hemel en aarde geschapen heeft, omdat Hij onze eer meer dan waard is en omdat onze zaligheid ervan afhangt?

Nederig leven

Bekering, de wending van een zondig en gebrekkig mensenkind tot de levende God, er hangt veel van af. Op deze aarde wordt het evangelie van het koninkrijk verkondigd, met de opdracht het te geloven en je te bekeren. Ieder mens, die het rijk van God wil binnengaan, zal van zijn of haar troon af moeten komen en op de knieën moeten. Klein voor God, met besef van schuld en onmacht, diep afhankelijk van onverdiende genade.

Onze welvaart kan ons zelfredzaam maken. En hoogmoedig. De klant is veeleisend, consumptief, kritisch en ongeduldig. We onderwerpen ons niet aan het koningschap van God en zijn gerechtigheid, maar geven de hoogste prioriteit aan onze eigen zelfontplooiing op deze aardbol. Het zit van nature in ons allemaal. De geest van deze tijd wakkert het alleen maar aan. Nu het stormt in de wereld, tocht het ook in de kerk.

Wat wij dagelijks nodig hebben, is bekering, de wending tot God, een rustige plek om Hem te zoeken, en blote knieën om op te bidden. God keert zich immers tegen hoogmoedigen, maar nederigen schenkt Hij zijn genade. Laten we ons dus in alle nederigheid aan zijn hoge gezag onderwerpen,

dan zal Hij ons verhogen te zijner tijd. Al kan het zijn na een tijd van lijden. Onderweg mogen we al onze zorgen op Hem afwentelen, want we liggen Hem na aan het hart (1 Petr. 5:5-7). We hebben persoonlijke vroomheid nodig; kerkdiensten waarin we dat leren en een gemeentelven waarin we het praktiseren.

Wie van zijn troon afkomt en voor die van de Here op de knieën gaat, wordt gegarandeerd een ander mens. Hij leeft van 'amazing grace' en beseft wat onverdiende liefde is. De Geest van Christus belooft die liefde te laten

Wie van zijn troon afkomt en voor die van de Here op de knieën gaat, wordt gegarandeerd een ander mens

openbloeien in vrede, blijdschap, geduld, zachtmoedigheid, zelfbeheersing en volharding. Het zijn karaktereigenschappen van Jezus zelf. Waar deze liefde woont, zal God zegenen.

Ik zou het B-woord dus vaker willen gebruiken, zonder taboe en onverkort. Bekering maakt je tot een ander mens. Aan Jezus gelijkvormig. De wereld schreeuwt erom. En de kerken ook.

Een kerk vol hoorders

Probeer u zich de preek van afgelopen zondagmorgen eens voor de geest te halen. Begon de dominee bij u ook met een 'verhaaltje'? Of zette hij meteen de spa van de uitleg stevig in de grond van de tekst? Grote kans dat de start inderdaad een anekdote was, of een voorval uit het leven gegrepen, een gebeurtenis uit het nieuws of een vraag uit de actualiteit.

En daarmee komt dus de leefwereld van de hoorder volop in beeld bij de preek.

Dat was vroeger toch vaak anders. Er was een tijd, dat alle aandacht uitging naar de uitleg van de tekst. De dominee kon uitgaan van een behoorlijke schriftkennis bij de gemeente. Dus de preek kon diep spitten. En je kreeg 's zondags stevige kost voorgeschoteld. De leefwereld van de hoorder, nee, die kreeg niet zo veel aandacht.

Komt hier soms een probleem aan het licht? Er is reden genoeg om daar eens eerlijk over na te denken. De redactie formuleerde de vraag zo: welke aandacht moet de preek hebben voor de kennis van God en de aandacht voor de hoorder? En op de achtergrond speelt de vrees: kan er bij te weinig kennis van God bij de hoorder niet gemakkelijk een verkeerd godsbeeld ontstaan?

Bepalend tweetal

Natuurlijk komen dergelijke ontwikkelingen niet uit de lucht vallen. De stevige 'uitleg'-preek stamt uit een tijd dat alle aandacht gericht was op de bijbelse boodschap zelf. Als je kennisneemt van de gereformeerde traditie op dit punt, kom je daar wel van onder de indruk. Wat hebben de Gereformeerde Kerken hun kracht gezocht in 'de Schrift alleen'. En daarin hebben de preken een centrale rol gespeeld. Aandacht voor de wereld van de hoorders ontstaat als die gerichte concentratie op de Bijbel problemen gaat opleveren. Mensen weten in de concrete praktijk van het leven lang niet altijd hoe ze gericht de Bijbel kunnen gebrui-

ken als een lamp voor hun voet. De lamp scheen dan wel volop in de preek, maar hun eigen pad leek soms niet direct te profiteren van het licht. In zo'n situatie waren we eind twintigste eeuw wel beland met elkaar. En dan is het geen wonder dat we opnieuw gaan vragen naar de verhouding tussen tekst en hoorder. De verhouding tussen die twee lijkt te bepalen hoe de preek er concreet uitziet. (Vergeet trouwens een derde factor niet die er natuurlijk ook altijd is: de prediker. Wat heeft hij een grote invloed op de preek! Ik kom daar nog op terug.) Let er dus op, dat bij alle discussies rond de preek dat tweetal (tekst en hoorder) een bepalende rol speelt. Als je goed luistert, hoor je tussen de regels door hoe de prediker denkt over de verhouding tussen die twee.

Spanning?

Je zou kunnen zeggen dat er iets is verschoven in de balans tussen tekst en hoorder. Terwijl vroeger de aandacht sterk uitging naar de tekst en de uitleg, komt nu de hoorder in haar/zijn eigen leefwereld veel meer in beeld. Als je zo'n ontwikkeling op je laat inwerken, lijkt het haast alsof er een spanning zit tussen die twee. Zijn tekst en hoorder soms elkaars concurrenten? Mijn antwoord zou zijn: dat kunnen ze wel worden, maar dat hoeft helemaal niet. En beide antwoorden wil ik in dit artikel ook wel toelichten. Om te beginnen denk ik dat de gereformeerden vanouds die spanning eigen-

lijk helemaal niet hebben willen oproepen. Want als tekst en hoorder elkaars concurrenten zijn, zou je dan eigenlijk niet tegelijkertijd zeggen dat God en mens elkaars concurrenten zijn? Maar achter en in de tekst staan we voor God die zijn Woord spreekt! En dat is voluit gericht tot hen die Hij oproept om te horen wat de Geest tot de gemeente zegt. God en mens zijn geen concurrenten. Maar, en daar treedt de spanning zomaar op: wij mensen hebben ons natuurlijk wel opgeworpen als concurrent van God. En die neiging zit er nog altijd heel diep in. Het is daarom wel goed om met die geestelijke werkelijkheid echt rekening te houden rond de preek en de processen die daarmee verbonden zijn.

God kennen en jezelf

Als gereformeerden beroepen wij ons graag op die belangrijke leraar van de kerk: Calvijn. Hij schrijft aan het begin van zijn beroemde *Institutie*: in ons geloof gaat het eigenlijk maar om twee dingen: dat we God kennen en onszelf. In die volgorde en in die samenhang

is dat een prachtige formulering. Als je God leert kennen, krijg je oog voor zijn liefde, zijn genade en redding. Zijn majesteit en zijn heerlijkheid gaan voor je leven.

Met dat je God zo leert kennen, valt het licht ook op jouw leven. Want je leert Hem kennen als *jouw* God. Zijn liefde is er immers voor ons. Met zijn genade en redding zoekt Hij ons leven. En opeens ontdek je hoe nodig je Hem hebt. Het licht van zijn evangelie onthult de nood van ons leven. Ja, en zo leer je jezelf wel kennen. Dat gaat altijd gelijk op. Neem je toe in je kennis van zijn verlossing, dan zul je ook groeien in het kennen van je eigen hart en de gebrokenheid van je leven.

Het bijzondere is dat je dat in de Bijbel ook steeds ziet terugkomen. Hij noemt Zich de God van Abraham, Isaak en Jakob. Niet omdat die mannen zo stoer geloofden, maar omdat Hij Zich aan hen had verbonden. En later wil Hij de God van Israël heten. Hij schaamt Zich dus niet om de God van heel concrete mensen te heten (Heb. 11:16).

Lees de Bijbel en je beseft: deze God is onze God. Pas dit verhaal toe op de preek en je begrijpt: we hebben als gereformeerden nooit spanning willen oproepen tussen tekst en hoorder. God en mens als concurrenten? Nooit!

En toch...

Ja, en toch kon er soms wel spanning optreden. In de negentiende eeuw bijvoorbeeld ontstaat de behoefte bij predikers om in de preek iets van hun geleerdheid te laten zien. En soms wordt de preek daardoor zo lang (en moeilijk!) dat de hele dienst er haast door 'opgegeten' wordt. (Inderdaad: vergeet de prediker niet als derde factor. Wat heeft hij een invloed!) Je zou haast zeggen dat de preek een soort 'college' geworden was. (Misschien gingen sommige dominees ook wel denken dat dat moest: ze droegen immers net zo'n toga als professoren.)

Nu was die ontwikkeling aan het begin van de vorige eeuw wel weer afgelopen. Maar toch was er nog dit van overgebleven, dat voor veel predikers de preek vooral bestond uit het uitleggen van de betekenis van de tekst. En zo werd het in de opleiding ook wel geleerd.

Professor C. Trimp, die kritisch stond tegenover die opvatting, typeerde het zo: 'Dan wordt de preek vooral een toespraak die *over* de tekst gaat. Maar de preek mag juist *aanspraak* zijn tot de gemeente vanuit de tekst.'

Als de preek aanspraak is, kan veel beter voelbaar worden dat het God zelf is die ons aanspreekt met zijn evangelie. 'Gods verbondswoord gaat van hart tot hart.' Dat citaat van Trimp beschouw ik als een kostbare samenvatting van zijn preekvisie, waarin hij opnieuw dat krachtige uitgangspunt van Calvinijn formuleert, maar nu toegespitst op de preek.

De hoorder in beeld

Het is dus niet verwonderlijk dat tegen het eind van de twintigste eeuw er een soort tegenbeweging op gang kwam, die de exclusieve aandacht voor de tekst in de preek wilde doorbreken. Trimp nam in die discussie zijn heel eigen plaats in door te pleiten voor aandacht voor de mens in de prediking: Gods Woord is op de mens gericht en berekend. 'Mocht er ooit prediking plaatsvinden, waarin de mens geen kans krijgt zichzelf te herkennen, dan kan zulke prediking op de naam "verkondiging" nauwelijks aanspraak maken – hoeveel solide uitleg van de tekst zij ook moge bevatten.*

Je zou kunnen zeggen dat met de visie die hier gepresenteerd werd, de hoorder in beeld kwam. Natuurlijk is die hoorder nooit uit beeld geweest. En ook in vroeger tijden hebben predikers willen preken voor hun hoorders. Maar in de praktijk kon dat element wel een minder belangrijke factor worden in het preekproces.

Aan het eind van de twintigste eeuw is dat verleden tijd. In preken en in preekonderwijs wordt systematisch aandacht besteed aan de vraag hoe je moet preken voor je hoorders. En die aandacht vertoont ook nog eens diverse facetten. Natuurlijk was het belangrijkste dat de leefwereld van de hoorder met haar/zijn vragen aandacht kreeg. Maar ook ontstonden er preekwerkgroepen, waarin de prediker vooraf de tekst doorspreekt met gemeentelieden. Er kwam belangstelling voor andere preekvormen, die de hoor-

der konden helpen bij het luisteren. Kortom, de balans verschoof duidelijk.

Hoezo balans?

Toch zal bij menig lezer dat woordje 'balans' wel even blijven haken. Gaat het hier eigenlijk wel om een balans? Is het zoiets als een evenwicht tussen tekst en hoorder? Zou je dat echt kunnen inlezen in dat uitgangspunt van Calvinijn? Geen sprake van! God en mens zijn geen concurrenten. Maar dan kun je ook niet spreken van een balans. Een balans is eigenlijk het zoeken van een evenwicht tussen twee polen. En die twee polen strijden er eigenlijk om welke het zwaarst moet wegen. Maar hoe zouden we dat kunnen toepassen op de preek waarin God ons aanspreekt?

En toch sluipt zo'n gedachte heel gemakkelijk in. Als je in de praktijk vindt dat de preek te 'objectief' is, kun je zomaar gaan denken dat het nu wel eens naar de meer subjectieve kant getrokken kan worden. En inderdaad, daar is het balansdenken weer terug. In de discussies rond de preek heeft het vaak zo gewerkt. Er was zelfs een stem die vond dat de tekst een advocaat nodig heeft tegenover de hoorder. En omgekeerd, dat de hoorder wel een advocaat kon gebruiken tegenover de tekst. Zo komen tekst en hoorder helemaal tegenover elkaar te staan, alsof ze niet bij elkaar horen.

Rond de jaren veertig was B. Holwerda al degene die waarschuwde dat je hier niet uitkomt met 'evenwichtsconstructies'. Die gedachte heeft Trimp dan ook breed uitgewerkt in zijn *Klank en Weerklank* (1989). Tekst en hoorder zijn geen polen die met elkaar in evenwicht horen te zijn. In en achter de tekst staan we voor God die met ons wil omgaan. Met zijn evangelie spreekt Hij ons aan als hoorders van zijn Woord. 'De hoorder in beeld' wil dus niet zeggen de 'hoorder aan zet'. Als je denkt in termen van evenwicht, denk je gemakkelijk: na een tijd van aandacht voor de tekst mogen we nu wel eens een tijd ons concentreren op de hoorder. Maar dan is de vraag terecht: hoezo balans? Moeten God en mens in evenwicht zijn? De gedachte is eigenlijk te pijnlijk om op te schrijven.

En toch ligt hier natuurlijk een duidelijk gevaar. Bij al die ontwikkelingen rond de hoorders kun je in je visie zomaar die kant op drijven. Een kerk vol hoorders is voor de prediker vandaag niet te negeren. De vraag is: gaan predikers daar verantwoord mee om?

Ik verbeeld me niet dat ik daar een algemeen antwoord op kan geven. Maar ik voel me wel geroepen hier een gevaar te noemen dat ik af en toe tegenkom in preken. Er sluip mijns inziens gemakkelijk een eenzijdigheid in de prediking als je denkt in balanstermen. Je wilt er dan zijn voor de hoorder. En doorvertaald naar het evangelie wil je graag onder woorden brengen dat God er is voor de hoorder. In de praktijk leidt dat gemakkelijk tot wat ik nu maar even noem: 'feel good'-preken. Aanvaarding, liefde, vergeving, bevestiging en geborgenheid spelen dan de hoofdrol. Ontmaskering, oordeel, schuld, nederigheid en offerbereidheid raken gemakkelijk op de achtergrond. (Opnieuw merk ik op: wat een invloed heeft de prediker!)

Wie God leert kennen, weet dat zijn evangelie geweldig goed nieuws is, maar geen 'feel good'-boodschap. Als je echt het evangelie hoort, gaat er altijd iets schuren in je hart en leven. Voor God staan levert altijd inzichten op die je eigen leven op zijn minst ongemakkelijk maken.

De slinger terug?

Natuurlijk spelen er ook andere elementen mee. De werkelijkheid voor predikers vandaag is ook echt die van een kerk vol hoorders. Dat is wel altijd zo geweest, maar vandaag is dat spannender dan ooit. Want de mondigheid van de hoorders is vandaag redelijk hoog. En bij verschil van mening met de prediker komen die verschillen doorgaans stevig aan de orde. En juist voor de prediker die niet de 'veiligheid' van de toespraak zoekt, maar zich geeft in de aanspraak, is die confrontatie heel dichtbij.

De vraag is dus heel urgent hoe om te gaan met een kerk vol hoorders. Mensen menen soms dat aandacht voor de hoorder leidt tot aangepaste prediking.

En dan lijkt het zo logisch om te pleiten voor een nieuwe verschuiving in de balans. 'Dan maar weer de slinger terug naar een tekstgerichte prediking.' Ik geloof niet dat dat het antwoord is.

De Bijbel wijst uit dat het anders is. Als voor een prediker de balans doorslaat naar zijn hoorders, ja dan wordt het evangelie een prettige boodschap. In het Oude Testament zijn het altijd de valse profeten die zo preken. En als je let op de doorgaande lijn van de Bijbel, is dat ook zo vreemd niet. Want een profeet had altijd iets verontrustends bij zich. Een echte prediker stoot door tot de confrontatie met God. En dat is altijd ongemakkelijk. Een valse profeet houdt dat niet uit. De wensen van de hoorders wegen hem het zwaarst. In het Nieuwe Testament is dat al niet anders. Als de balans doorslaat naar de hoorders, krijg je een speciaal type predikers: 'Er komt een tijd, dat de mensen de gezonde leer niet meer zullen verdragen, maar omdat hun gehoor verwend is, naar hun eigen begeerte zich leraars zullen bijeenhalen, dat zij hun oor van de waarheid zullen afkeren en zich naar de verdichtsels keren' (2 Tim. 4:3-4). En wie durft te ontkennen dat die realiteit aan de orde is met alle beweging en onrust die daarbij hoort? Maar zou het antwoord dan zijn dat de slinger weer terug moet?

Horen is het antwoord

Op een mooie manier ligt het antwoord natuurlijk al besloten in het uitgangspunt van Calvijn. God kennen en jezelf. Dat is het proces waar het in de preek ook om gaat. Maar de prediker (let opnieuw op de invloed van de prediker) is daarbij toch geen neutrale partij. Eerder zou je kunnen zeggen: hij is de eerste hoorder. In het proces op weg naar de preek komt hij voor God te staan, zoals Hij tot hem spreekt door de tekst van de aanstaande zondag. En in dat

proces gaat het om niets anders dan het kennen van God en van zichzelf. In die volgorde en die samenhang kan het proces op weg naar de preek een echte oefening in horen zijn.

Staande voor God zal de prediker vanuit de preektekst ontdekken wie God is in zijn ontferming en in zijn heiligheid. En in dat licht zal de prediker zichzelf opnieuw ontdekken als een zondaar die leven mag van Gods genade alleen. Hoorder zijn is niet je belangen in stelling brengen tegen de tekst. Horen is je gewonnen geven aan God die spreekt. Preken betekent daarom in de eerste plaats die oefening aangaan.

Als de prediker dat proces echt geestelijk doormaakt, zal de preek nooit meer een 'objectieve' toespraak over de tekst of over God worden. En er zal ook geen noodzaak zijn om de balans eens naar de andere, de 'subjectieve' kant te laten doorslaan. Tekst en hoorder zijn geen polen die met elkaar in evenwicht moeten zijn. De prediker oefent niet op de evenwichtsbalk tussen tekst en hoorder. Dat tweetal wordt aan elkaar verbonden als de prediker zelf zich oefent in het hoorder-zijn.

Op de preekstoel kan hij dan een betrouwbare getuige zijn, die het opneemt voor de eer van God. En die daarmee het hart en het leven van zijn hoorders zoekt. En zo het leven van de hoorders in bevrijdend licht zet. Horen is dan ook meer dan je oren gebruiken. Horen doe je met je hart. Het is gehoor geven aan God die spreekt. Hem gehoorzaam zijn. De prediker die zich daarin oefent, wordt een echte voorganger. Hij gaat de gemeente voor op het pad van de gehoorzaamheid. En de Geest die aanstekelijk werkt, vergaardert een kerk vol echte hoorders.

Noot:

* C. Trimp, 'God brengt de mens ter sprake', in: A.G. Knevel (ed.), *Bevindelijke prediking*, Kok, Kampen, 1989, p. 109.

Verbondenheid

Niet iedereen is even sterk beïnvloed door het postmodernisme. Toch krijgen we er uiteindelijk allemaal op z'n minst wel een tik van mee. Het postmodernisme is geen officiële beweging, het is niet iets waar je voor kiest, het zit in de lucht. Onze maatschappij is ervan doortrokken. Je ademt het in, zonder dat je het in de gaten hebt. Een kernmerk van het postmodernisme is dat je je niet zo gemakkelijk bindt aan instituten of afspraken. Een vriendschap hoeft daarom niet iets voor het leven te zijn, maar alleen zolang beide partners er iets aan hebben. Houdt een vriendschap op, jammer, maar even goede vrienden! Geen verplichtingen graag!

Elke predikant krijgt hiermee te maken als het gaat om gesprekken met bijvoorbeeld belijdeniscatechisanten. Jongelui vinden het heel moeilijk om, in het publiek nog wel, dingen te beloven die een levenslange looptijd hebben. En datzelfde geldt voor mensen die gaan trouwen. Sommigen hebben er moeite mee de wederzijdse belofte uit te spreken 'tot de dood je scheidt'. Wie weet immers hoe het er over tien jaar voorstaat? Het kan wel zijn dat je dan helemaal niet meer van elkaar houdt! Het valt mij ook op hoe allergisch vooral jongeren (<40) reageren als je hen wijst op afspraken die in het verleden gemaakt zijn. In de kerken doen wij namelijk een heel aantal dingen gewoon omdat we dat samen hebben afgesproken. We zetten ons er bijvoorbeeld voor in om de psalmen niet te laten ondersneeuwen door gezangen en liederen. Jongeren vragen meteen waar je dat idee vandaan haalt. Uit

de Bijbel soms? Nee, gewoon een afspraak. Maar wat hebben wij (als jongeren) met die afspraak te maken? 'Moet ik twee keer naar de kerk omdat anderen dat vroeger in de middeleeuwen met elkaar hebben afgesproken? Ik kan zelf wel bepalen of ik één of twee keer ga!'

Ik denk dat er heel veel dingen zijn in de kerk die we niet heel persoonlijk hebben afgesproken, maar die ooit op kerkelijke vergaderingen zijn besloten. De oudere generatie neemt die afspraken voor haar rekening en voelt ze als zaken waaraan je je gewoon houdt. Jongeren hebben dat gevoel niet. Ze zien er absoluut niet de noodzaak van in om je te houden aan zaken die je niet zelf hebt besloten en afgesproken.

Een oordeel is gemakkelijk gegeven. Maar met de vinger wijzen heeft vaak tot gevolg dat je dan zelf achterover gaat leunen en niet meer kritisch bent op jezelf. En dat kan best nodig zijn. Immers: de 'oudere' generatie wil zich misschien nog wel aan afspraken houden, maar tegelijk is ze bezig met een beweging die vroeg of laat tot eenzelfde postmodern resultaat zal leiden.

Ook binnen de kerk zijn veel vijftigplussers, al of niet met vut of pensioen. Velen beperken zich niet meer tot één langere vakantie, maar gaan meerdere keren per jaar buiten het seizoen om. Zo kan het gebeuren dat sommigen er met de caravan op uittrekken in het voor- en naseizoen en dat anderen overwinteren in Zuid-Spanje. Niks mis mee. Gevolg is alleen wel dat het kerkelijk leven

in toenemende mate compleet stil komt te liggen op z'n minst van juni t/m september. Dit vele 'weg' zijn kan ook tot gevolg hebben dat broeders en zusters elkaar zomaar gedurende een halfjaar niet in de kerk tegenkomen. En de uitgerekte vakantieperiode resulteert er onbedoeld ook in dat heel wat gemeenteleden gedurende een deel van het jaar niet meer onder *dezelfde* prediking zitten.

Dat laatste klinkt misschien wat overdreven. Het kan ook zijn dat mijn persoonlijke ervaring niet door alle collega's wordt gedeeld. Maar hoe vaak mis ik niet mensen in de kerkdienst die mij in gesprekken wel gestimuleerd hebben bepaalde zaken eens aan de orde te stellen. Omdat ze er zelf vragen over hadden of omdat ze bij zaken binnen de gemeente de vinger legden die best enige correctie konden gebruiken. Wat je hoopt, dat mensen doorspreken over wat ze zondags in de kerkdiensten horen, wordt steeds moeilijker. Waar je, om zo te zeggen, steeds minder samen aan tafel zit (metafoor voor zitten onder dezelfde bediening van het Woord) ga je ook steeds minder met elkaar hebben. Nee, dat merk je niet in één of twee jaar, maar wel na verloop van jaren. Het 'samen', het 'gemeenschappelijke' wordt hoe langer hoe dunner. En komen we dan niet uit bij het postmodernisme met z'n: prima om samen op te lopen, maar geen binding alstublieft?

Misschien toch goed om een zaak als 'verbondenheid' te blijven waarderen en koesteren!

Filemon als begeleidend schrijven, maar waarbij?

Woordwaarde
Rob van Houwelingen

'Ik zou u om een gunst willen vragen voor Onesimus, die tijdens mijn gevangenschap mijn kind is geworden. (...) Ik stuur hem naar u terug, hoewel hij me na aan het hart ligt en ik hem graag bij me gehouden had.'

(Filemon 10 en 12)

Hoewel niemand eraan twijfelt dat de brief aan Filemon echt door Paulus zelf geschreven is, rijst wel de vraag wat dit briefje van welgeteld 25 verzen eigenlijk in de Bijbel doet. Het is niet direct aan een gemeente gericht en lijkt zonder veel apostolisch gezag geschreven te zijn.

Merkwaardig

Qua inhoud is de brief aan Filemon in twee opzichten merkwaardig. Allereerst gaat het om een persoonlijke kwestie tussen een slaaf met de naam Onesimus en zijn meester, Filemon. Blijkbaar was Onesimus na een conflict met Filemon het huis uit gevlucht om zijn toevlucht te zoeken bij Paulus, die op dat moment gevangen zat. Paulus had hem hartelijk ontvangen, maar

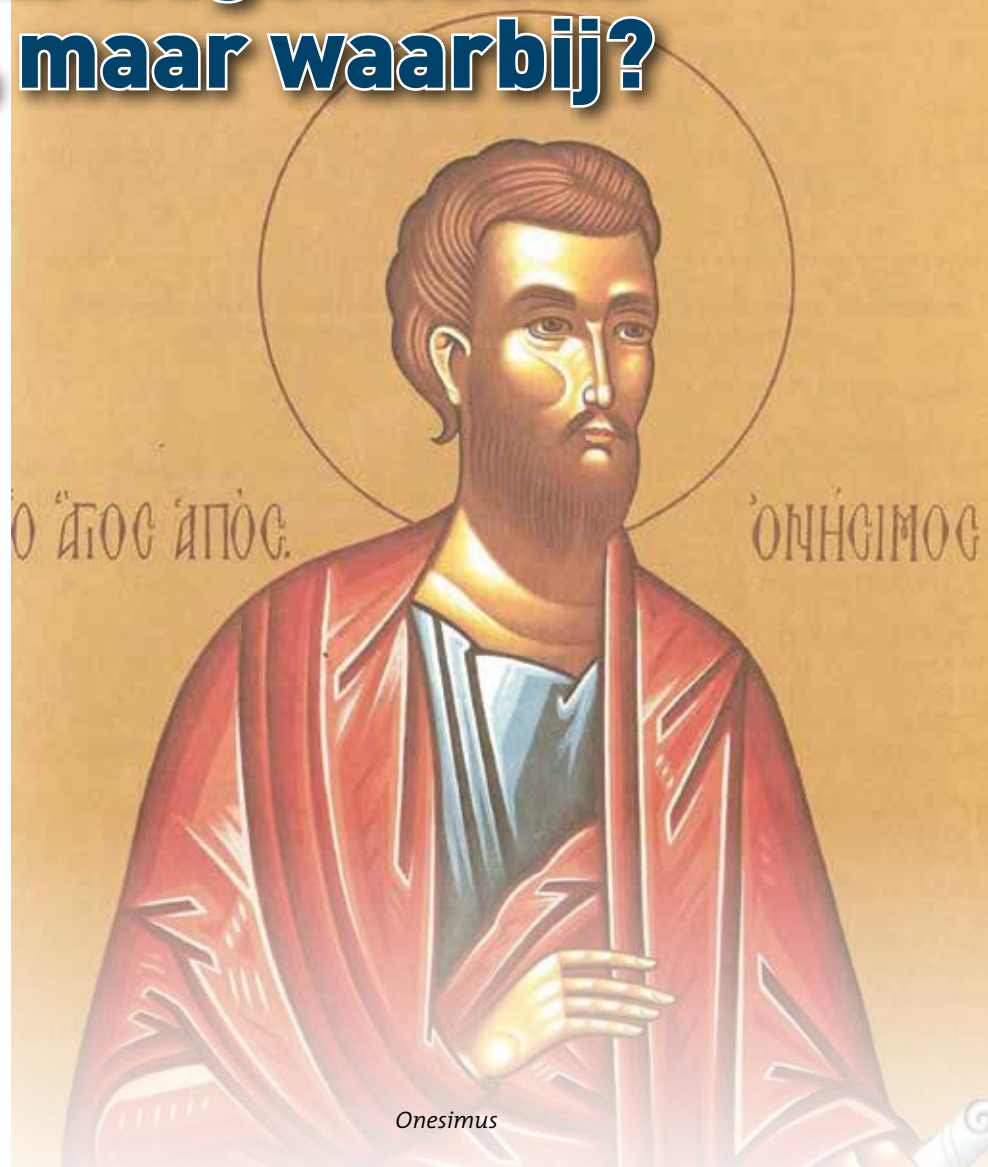
stuurt hem later toch terug naar Filemon. Wel geeft hij Onesimus een begeleidend schrijven mee waarin hij een goed woordje voor hem doet: zijn eigenaar wordt vriendelijk maar dringend verzocht deze slaaf weer in dienst te nemen. Maar wat hebben wij als bijbellezers met zo'n persoonlijke kwestie te maken?

Daarbij bevreemdt het ons dat Paulus die weggelopen slaaf weer terugstuurt naar zijn meester, hoewel hij zelf vaderlijke gevoelens voor hem koesterde en hem naar eigen zeggen graag bij zich gehouden had. Bovendien was Onesimus door de ontmoeting met Paulus tot geloof gekomen. Deze slaaf is dus inmiddels voor Filemon een broeder geworden. Toch blijft Onesimus diens eigendom. Waarom bevat de brief aan Filemon geen woord van kritiek op

het verschijnsel slavernij als zodanig, of tenminste een kritische opmerking over het bestaan van slavernij binnen de christelijke *familia*?

Geen privékwestie

Hoe persoonlijk de kwestie ook was waarin Paulus bemiddelt, er zijn meer personen in het spel dan alleen Onesimus en Filemon. Van privécorrespondentie is geen sprake. Het lijkt erop dat dit briefje is meegestuurd met de langere brief aan de Kolossenzen. Filemon woonde dan in de stad Kolosse; zijn slaaf was in ieder geval uit die stad afkomstig, want Paulus noemt hem in zijn brief 'een van u' (Kol. 4:9). Verder blijkt dat de brief aan de Kolossenzen circuleerde binnen een netwerk van christenen. Zo worden in de adresse-

Onesimus

ring behalve Filemon ook zuster Apfia en medestrijder Archippus (Kol. 4:17) genoemd, plus de gemeente die in zijn huis samenkwam. Daarnaast schrijft Paulus deze brief niet op persoonlijke titel, maar als broeder samen met zijn medewerker Timoteüs. Ten slotte noemt Paulus bij de groeten aan het eind van zijn brief de naam van Epafras (Kol. 4:12-13), die samen met hem gevangen zat. Ook vier andere medewerkers van Paulus laten Filemon groeten. Met andere woorden: de acceptatie van Onesimus gaat niet alleen diens meester Filemon aan, maar ook de huisgemeente in Kolosse waartoe hij behoorde. En met deze persoonlijke kwestie is een algemeen belang geënd: de voortgang van het evangelie waarvoor de apostel gevangen zat – hij hoopt binnen afzienbare tijd vrijgelaten te worden en huize Filemon te kunnen bezoeken.

Een slaaf wordt broeder

Dan het punt van de slavernij. Dat was tijdens de nieuwtestamentische periode een algemeen geaccepteerd maatschappelijk instituut. Naar schatting was één op de vijf personen in het Romeinse Rijk slaaf. In alle geledingen van de samenleving werden zij ingezet, hun functie varieerde van administratief medewerker bij de keizerlijke familie tot mijnwerker. Men was afhankelijk van de *goodwill* van de meester. Sommigen hadden het uitstekend, anderen werden mishandeld en misbruikt. Slaven golden als het wettig bezit van de eigenaar, evenals de kinderen die zij voortbrachten. In die cultuur leefde Paulus. Hij beseftte dat het evangelie van Jezus Christus de

bestaande gezagsverhoudingen niet opheft. De slaaf blijft slaaf en de meester blijft meester. Toch is Paulus binnen de bestaande situatie kritisch als het gaat om slaavenhandel; zulke praktijken gaan immers te-

gen Gods wet in (1 Tim. 1:10). En Paulus komt op voor het recht dat slaven hebben op de uitbetaling van loon, zodat ze zichzelf op termijn kunnen loskopen en een vrij bestaan verwerven (Kol. 4:1).

Wat de relatie tussen Filemon en zijn slaaf Onesimus betreft, die is volgens Paulus wel grondig veranderd doordat Onesimus tot geloof gekomen was. Filemon was tijdelijk een slaaf kwijtgeraakt, maar hij krijgt voorgoed een geliefde broeder in Christus terug. Ze behoren nu tot dezelfde geloofsge-

Tijdelijk een slaaf kwijtgeraakt, voorgoed een broeder in Christus terug

voorkwam, is het historisch gesproken niet onmogelijk dat het om dezelfde persoon gaat. Dan zou Filemon aan Paulus' verzoek hebben voldaan en zou

Onesimus inderdaad vrij man geworden zijn!

Sommigen vermoeden dat Onesimus als opziener van Efeze een belangrijke rol gespeeld heeft bij het verzamelen en bundelen van de brieven van Paulus. In dat geval heeft hij ervoor gezorgd dat ook 'zijn' briefje in de collectie werd opgenomen: dit was de 'vrijbrief' van Onesimus. Zo kan de brief aan Filemon in twee opzichten beschouwd worden als een begeleidend schrijven: het begeleidde indertijd de acceptatie van een weggelopen slaaf en het begeleidt nog steeds de verzameling van Paulus' brieven.

Onesimus betekent 'nuttig'

meenschap. 'Niet meer als een slaaf' krijgt u hem terug, schrijft Paulus in vers 16: subtiel geeft hij te kennen dat broeder Onesimus na zijn terugkeer als vrij medemens behandeld moet worden. Het is aan Filemon zelf om de consequentie te trekken.

Vrijbrief

Ruim een halve eeuw na deze gebeurtenissen had de gemeente te Efeze, niet ver van Kolosse, een opziener met de naam Onesimus. Hoewel die naam nogal populair was voor slaven (Onesimus betekent 'nuttig') en dus veel

Dit is de tekst van het slothoofdstuk uit *Ongemakkelijke teksten van Paulus* (red. Rob van Houwelingen en Reinier Sonneveld), recent verschenen bij uitgeverij Buijten & Schipperheijn te Amsterdam.

Nader Bekeken – speciale abonnementen

Neem een proefabonnement op Nader Bekeken! U ontvangt het blad dan drie maanden voor maar € 5,-.

Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op Nader Bekeken. Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang!

Kijk op www.woordenwereld.nl of www.bladenbox.nl of bel 0900-226 52 63 (€ 0,10 p.min.).

Naar een ander kerkttype?

In het blad *De Reformatie* bepleitte zeer recent Joselyn Stelpstra, deelnemer en trainee bij Via Nova (CGK, Amsterdam) een missionair pastoraat dat zich ook bezighoudt met 'de inwijding van nieuwe gelovigen', in tegenstelling tot het traditionele pastoraat dat zich veelal uitsluitend richt op de leden van de gemeente.*

De schrijfster is van mening dat zo'n pastoraat om een heel ander kerkttype vraagt en ze werkt dan ook uit 'hoe dit gemeentetype de functie van het pastoraat bepaalt'. Alleen 'wanneer een gemeente zichzelf zo vormgeeft dat nadrukkelijk ook zoekers en andere belangstellenden binnen haar gelederen vallen, kan er sprake zijn van een missionair pastoraat. Het gemeentetype vormt de bedding van een missionair pastoraat.'

Bedding bepaalt gemeentetype

Nu, over die bedding heeft mevrouw Stelpstra een duidelijke opvatting. Er is het type van de gemeente waarbij men een aantal kenmerken als criterium voor

lidmaatschap duidelijk gedefinieerd heeft: met het afleggen van openbare geloofsbelijdenis word je lid en krijg je toegang tot de avondmaalsgemeenschap. Zo'n gemeentetype kun je aanduiden als een 'gesloten verzameling'. Maar er is ook volgens de auteur een ander gemeentetype mogelijk. 'Dit type kan worden aangeduid als een centrumgerichte verzameling. In dit gemeentetype is bepalend hoe je je verhoudt tot het centrum van de kerk.' Die kerk heeft wel een grens, maar deze wordt anders getrokken. 'Iedereen die een gerichtheid kent op het centrum van de kerk – Jezus Christus – behoort tot de gemeenschap van de kerk. Zowel wie dicht bij dit centrum staat, als wie daar nog relatief ver van verwijderd is, deelt in het leven van de gemeente.'

Om de grens van dit zeer open gemeentetype te markeren, is het antwoord op de vraag *wie is jouw Heer?* bepalend. Bij dit gemeentetype krijgt missionair pastoraat z'n inbedding. Christen-zijn is immers het gaan van een 'weg'. De eerste christenen heetten dan ook 'aanhangers van de Weg' (Hand. 9:2). Het pastoraat staat in het perspectief van de dynamische beweging naar het centrum van de kerk toe. Het dient de verwezenlijking van Christus' heerschappij in het leven van de gemeenteleden. Zo vallen ook 'de zoekers' onder de zorg van de ambtsdragers!

Een brug te ver

Ik prijs de duidelijkheid die mevrouw Stelpstra verschaft. Zij zegt tenminste ronduit dat het naar een ander kerkttype moet en geeft ook aan wat dit dan moet zijn. Wat er in de zogenaamde 'pioniersplekken' gebeurt, vraagt om helderheid inzake het kerk van Christus zijn. Maar met haar pleidooi voor dit open kerkttype heb ik grote moeite. Onze kerken zijn vanouds *belijdeniskerken*. Vanaf de zestiende eeuw is altijd

de gereformeerde confessie het verenigingspunt geweest en criterium voor het lidmaatschap van de gemeente. Zij die deze leer in het openbaar beleden, konden volwaardig lid zijn met hun jonge kinderen en waren tot het avondmaal toegelaten (vgl. art. 61 KO). In de zestiende en zeventiende eeuw maakte men nadrukkelijk onderscheid tussen de werkelijke leden van de gereformeerde kerk in ons land en de zogenaamde 'liefhebbers'. De laatsten bezochten wel de kerkdiensten, werden ook wel bij ziekte of sterven pastoraal verzorgd, maar traden niet toe tot de gemeente die als een *avondmaalsgemeenschap* werd gezien.

Iets daarvan zie je nog bij die hervormden (denk aan dr. J. van der Graaf) die 'de randkerkelijken' niet uit de boeken willen schrappen en het geboortelidmaatschap met een pleidooi op Gods verbond niet willen prijsgeven. De gereformeerde kerken hebben daartegenover in het voetspoor van A. Kuiper gesteld dat de gemeente de vergadering van de *gelovigen* met hun kinderen is, die instemmen met alles wat de kerk in haar confessie belijdt (zie de vragen uit het Formulier voor de openbare belijdenis van *het* geloof). De gemeente is niet de verzameling van gelovigen en 'zoekers', maar naar artikel 27 NGB 'een heilige vergadering van de ware gelovigen, die al hun heil verwachten van Jezus Christus, gewassen door zijn bloed, geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest'. Het criterium van Stelpstra 'wie is jouw Heer?' is dan ook *onvoldoende* om een plaats te geven in Christus' kerk. Onze kerken hebben een criterium vastgesteld waaraan men moet voldoen: de belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer. Daarin wordt duidelijk of men werkelijk Christus als Heer erkent en alles wil onderhouden wat Hij geboden heeft (Mat. 28:20).

Ik erken dat dit een zekere 'geslotenheid' geeft. Maar we moeten de eigen-schap van de kerk niet vergeten: ze is een *heilige* gemeenschap (1 Kor. 1:2), een 'heilige natie' (1 Petr. 2:9), 'een heilige

vergadering' (art. 27 NGB). 'zoekers' en 'twijfelaars over de Weg' behoren niet bij die heilige vergadering, hoe graag je ze ook in de diensten ziet en je bekommerd bent om hun eeuwig behoud. De kerk is volgens Stelpstra te vergelijken met een familie. Maar het is wel de heilige familie waarvan de Here Jezus zegt: 'Want ieder die de wil van mijn Vader doet, is mijn broer en zuster' (Mat. 12:50). De kerk is niet de gemeenschap van mensen die *op* weg zijn in de zin van zoekers en vinders, maar van hen die *van* de Weg zijn en dat is de weg van het 'zeer heilig geloof' (Jud. :20) dat eens voor altijd aan de heiligen is overgeleverd (Jud. :3).

Wie plant er?

Het verhaal van Stelpstra stelt me nog meer voor de vraag of heel dat pleidooi voor 'kerkplanting' wel goede uitgangspunten heeft. De kerk is in Nederland geplant. In Amsterdam en andere plaatsen zijn bestaande gereformeerde kerken. Er hoeven geen kerken 'geplant' te worden. Het idee alleen al, dat *wij* een kerk kunnen planten! Christus heeft zijn kerk in Amsterdam geplant. En wij belijden dat iedere gelovige zich bij 'deze vergadering' moet voegen (art. 28 NGB). De gemeente moet missionair zijn. Dat geef ik Stelpstra grif toe. Maar of dat op de huidige manier van 'kerkplanting' moet, betwijfel ik zeer. Zoekers moeten niet in een eigen kerkelijke biotoop groeien naar 'het centrum van de kerk', maar onze missionaire inspanning moet uiteindelijk ertoe leiden dat zij lid worden van de kerk die Christus allang in Amsterdam vergadert en onderhoudt.

De problematiek rond 'Stroom' die zich nu aandient, roept de vraag op of wij niet te onkritisch het model van 'kerkplanting' hebben overgenomen en te zeer vergeten zijn wat artikel 28 NGB zegt.

In onze KO staat artikel 26, dat zegt: 'De evangelisatie moet erop gericht zijn dat zij die God niet kennen of van Hem en zijn dienst vervreemd zijn, zich door

belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer voegen bij de gemeente van Christus. De kerkenraden zullen erop toezien dat vanuit deze doelstelling gewerkt wordt.'

Deze bepalingen doen recht aan wat wij belijden in artikel 28 NGB en honoreren het werk van Christus dat er in Amsterdam reeds *is*. Ze verhinderen ook dat er 'pioniersplekken' ontstaan die zich tot aparte gemeenten ontwikkelen, die zoals in het geval van Stroom moeiten geven om aan te haken bij ons kerkverband.

Je kunt voor de 'zoekers' en 'belangstellenden' huiskringen en praatgroepjes organiseren en wat maar dienstig is om hun met het evangelie vertrouwd te maken, maar je moet mijns inziens geen speciale kerkdiensten voor hen gaan houden. Dan ga je een stap te ver. Onze kerkdiensten zijn *publieke* erediensten waar ze zo haast het hebben kan, naartoe moeten omdat daar Christus ook wat verloren is, wil ontmoeten en behouden. De gemeente is 's zondags geen 'gesloten gemeenschap', de kerkdeuren staan open en soms roepen de klokken nog iedere burger op: kom ga met ons en doe als wij!

Herder en schaaapjes

Het vorige perikoopte was even een kritisch uitstapje. Ik keer nu weer terug naar het verhaal van mevrouw Stelpstra. Zij bepleit een *missionair* pastoraat. Zoekers moeten vallen binnen de verantwoordelijkheid van predikant en ambtsdragers. Zij moeten ook de verloren schapen zoeken en mensen 'helpen

om als leerling van Christus te leven in zijn specifieke levenssituatie.

Ik heb in mijn bijna veertigjarige actieve dienst jonge mensen door privé-onderwijs tot Christus mogen leiden. Maar ik heb dat altijd beschouwd als een *bijkomende* taak. Mijn eerste opdracht heb ik als dominee gezien in de zorg voor de gemeente. En ik wist me daarbij in het goede gezelschap van Paulus, die de ambtsdragers uit Efeze op het hart bindt: 'Zorg voor uzelf en de hele kudde waarover de Heilige Geest u als herder heeft aangesteld' (Hand. 20:28) en in het voetspoor van Petrus: 'Hoed Gods kudde waarvoor u verantwoordelijkheid hebt' (1 Petr. 5:2).

Ik geloof er dan ook niets van dat het ambtelijk pastoraat vooral *missionair* moet zijn. Ik lees dat nergens in het Nieuwe Testament. Ambtsdragers hebben voor de gemeente te zorgen en daar hebben zij in onze tijd hun handen

Ambtsdragers hebben voor de gemeente te zorgen en daar hebben zij in onze tijd hun handen al vol aan

al vol aan. Velen in onze kerken moeten al blij zijn wanneer ze eenmaal per jaar huisbezoek krijgen. En er wordt geklaagd dat zieken en bejaarden nauwelijks hun dominee zien. Want dominee is druk met degenen die buitenstaan en heeft geen tijd voor zijn schaapjes. In de oude Dordtse Kerkenordening stond nog als laatste taak van de ouderlingen dat zij 'ook anderen tot de christelijke religie te vermanen' hadden. Dat hebben onze kerken bij de herziening van de KO in de jaren zeventig geschraapt. De bepaling herinnert aan de tijd van de Republiek, toen de gereformeerde kerk de bevoorrechte en alleen erkende kerk was, waar ieder die zich niet bij haar voegde, ambtelijk ver-

maand diende te worden.

Zo'n plaats nemen onze kerken terecht niet meer in. En het is dan ook goed dat dit niet meer van de ouderlingen wordt gevraagd.

Het is niet de taak van ambtsdragers vooral *missionair* bezig te zijn en uit te gaan naar de 'zoekers' en 'belangstellenden'. Voor het eigenlijke evangelisatiewerk is dan ook in onze kerken terecht een beroep gedaan op die gemeenteleden die daarvoor geschiktheid bezitten.

Daarvoor kun je als gemeente zelfs een gekwalificeerde dominee of kerkelijk werker aanstellen om het te leiden en te begeleiden. En dit alles onder leiding van de kerkenraad. Maar ga daar niet de predikant en de ouderlingen als regel mee belasten. Zij

komen in zicht wanneer het gaat om de toelating tot de gemeente en de avondmaalsviering. Hun eerste verantwoordelijkheid is voor Gods kudde te zorgen. In dit verband moet ik vaak nog denken aan de laatste 'schooldagtoespraak' van wijlen ds. D.K. Wielenga: 'Herders, laat je schaapjes niet gaan!'

Centrumgerichte verzameling

Het pleidooi van mevrouw Stelpstra voor een *missionair* pastoraat grijpt diep in op de manier waarop wij *kerk* moeten zijn. Moet het gaan in de richting van een 'centrumgerichte verzameling' waarbij de een dichter dan de ander bij dat 'centrum' staat, of blijft

de kerk een heilige vergadering van *ware* christgelovigen die staan voor het allerheiligst geloof waarvan zij belijdenis doen in hun confessie? Het *uitgangspunt* van Stelpstra's pleidooi roept dan ook ernstige bedenkingen op: moet de kerk een open gemeenschap worden van 'zoekers' en 'gevondenen', of blijft ze de vergadering van 'heiligen en gelovigen' (Ef. 1:1), 'de

geheiligden in Christus Jezus' (1 Kor. 1:2), 'de heilige en gelovige broeders in Christus' (Kol. 1:2)? Hoeveel waardering ik ook heb voor de bekommernis om hen 'die buitenstaan' bij mevrouw Stelpstra, haar verhaal raakt het wezen van de kerk en het gereformeerde karakter van onze kerken!

Noot:

- * Vgl. Joselyn Stelpstra, 'Pastoraat en de missionaire gemeente', in: *De Reformatie*, jrg. 88, nr. 1, p. 10v. Het artikel gaat terug op een onderzoek dat de auteur deed in het kader van de Master Missionaire Gemeente aan onze TU in Kampen naar het functioneren van het pastoraat in een drietal missionaire gemeentestichtingen in Amsterdam.

Artikelen uit oudere jaargangen blijven beschikbaar!

Als redactie willen we graag artikelen uit vorige jaargangen, die nog van belang (kunnen) zijn, voor de lezers en andere belangstellenden beschikbaar houden. De mogelijkheid om artikelen van tenminste één jaar geleden op te vragen is er via www.woordenwereld.nl! Door te klikken op Nader Bekeken, Archief kunt u uit een aantal nummers downloaden.

Verder zijn trefwoordenregisters op alle voorgaande jaargangen te vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Zelfkritiek

Efeziërs 4:1-6

Als het om de kerkgang gaat, is het ook belangrijk stil te staan bij de vraag: hoe kijken we eigenlijk tegen onszelf aan? Zien we onszelf als selfsupporting of als krachtige gelovigen die alles al weten en kunnen, en geen hulp en onderwijs meer nodig hebben? Of erkennen we dat het maar goed is dat de Here met ons onverstand en de zwakheid van ons geloof rekening houdt?

Met die laatste woorden herinner ik aan artikel 33 NGB, waar beleden wordt wat een van de oogmerken van de Here was om ons de sacramenten te geven: doop en avondmaal. Hoewel Gods Woord in zichzelf helder en betrouwbaar genoeg is en ons veel te vieren geeft, hebben wij vanwege onze zwakheid het gebruik van de sacramenten keihard nodig.

Voor die sacramenten moet je in de kerk zijn. Het oude verbond kende besnijdenis en pascha als rituelen die zich in de kring van de familie afspeelden. In het nieuwe verbond zijn doop en avondmaal met de kerk verbonden. Christus gaf zijn leerlingen opdracht de gelovigen uit alle volken te dopen. En Paulus schrijft dat we tot één lichaam gedoopt zijn. De doop heeft zijn plaats in het lichaam van Christus (1 Kor. 12; Ef. 4). En ook het avondmaal hoort bij de gemeenschap en vindt plaats in de samenkomsten van de gemeente (Hand. 2; 1 Kor. 11). Wie zichzelf via de spiegel van het evangelie in eigen kwetsbaarheid kent, weet dat hij of zij de sacramenten nodig heeft. Die sacramenten vinden we in het nieuwe verbond in de gemeente van Christus. Niet op festivals of conferenties. Daarvoor moeten we naar *de kerk*.

De sacramenten hebben onder andere te maken met ons onverstand en zwak geloof. We hebben ze – met andere woorden – nodig omdat we nog niet op de nieuwe aarde zijn. We leven hier nog in een gebroken wereld en maken deel uit van een kerk vol zwakke mensen. Het is belangrijk om daar goed van doordrongen te zijn. Er zijn er die wel deel willen uitmaken van een onzichtbare, ideale kerk of leuke en inspirerende festivals willen bezoeken, maar hun neus ophalen voor de concrete kerk die Christus uit zondaars vergadert. Terwijl Christus ons juist daarin roept en daarin een plaats en taak geeft: in die concrete kerk waar je als mensen botst op de werkelijkheid van zonde en gebrokenheid. Waar je je gaven met vreugde hebt in te zetten tot nut en heil van de andere leden van Christus' lichaam. Juist door je dienen in die concrete gemeente geef je gestalte aan Christus' barmhartigheid en liefde.

Het is zinvol om vanuit dit gezichtspunt ook te kijken naar het zogenaamde 'shoppen'. Daarmee wordt bedoeld dat

je niet trouw je eigen kerk bezoekt, maar van tijd tot tijd switcht naar andere kerken als de voorganger of de gang van zaken in eigen gemeente je niet aanstaat of niet aansluit bij wat je denkt nodig te hebben. Je zoekt een gemeente waar je voor je gevoel wél gebouwd wordt. Laat me vier zwakke punten van het 'shoppen' mogen noemen.

Je laat je niet leiden door trouw aan de gemeente waarin Christus je een plaats en taak gegeven heeft. Je gedraagt je meer als grillige consument dan als betrouwbare broeder/zuster.

Je eigen gemeente wordt van jouw wegblijven en elders kerken niets beter. Je laat haar eigenlijk aan haar lot over. Shoppen lost niets op. Laten we in plaats van weg te blijven van onze samenkomsten, elkaar juist bemoedigen en elkaar ertoe aansporen lief te hebben en goed te doen.

Je wordt zélf ook niet beter van shoppen. Want je loopt je eigen al bestaande voorkeuren en gedachten na. Je zoekt aansluiting bij wat je al voelt. Terwijl je in de kerk nu juist wordt aangesproken op zaken die je niet liggen en waarnaar je uit jezelf niet vraagt. Stel je open voor wat je misschien helemaal niet wilt horen en laat je opbouwen door wat je niet had verwacht.

Wat geef je met je shoppen eigenlijk te kennen? Dat het elders beter is? Dat het in je eigen gemeente niet goed genoeg voor jou is? Wél goed genoeg voor je broeders en zusters die dat maar gewoon allemaal pikken, maar niét voor jou? Acht je jezelf verstandiger dan zij en eigenlijk te goed voor de dienst in eigen gemeente?

Waarom naar de kerk?
Pieter Niemeijer

Grenzen aan liturgische vrijheid

In de jaren negentig van de vorige eeuw werd ik vaak uitgenodigd om op gemeentevergaderingen over 'liturgie' te spreken. Bij voorbaat wist ik dat er vragen zouden komen over wat kerkordelijk was toegestaan in de kerkdienst. Bepaalde de kerkorde in artikel 65 bijvoorbeeld iets over voorlezers, een gemeentekoor of muziekinstrumenten?

Wanneer je dan stelde dat de kerkorde over dergelijke zaken niets voorschreef en veel in de vrijheid van de kerken liet, wist je dat de volgende vraag zou zijn of liturgische verscheidenheid en variatie geen gevaar vormden voor de eenheid en herkenbaarheid binnen het kerkverband.

Deze vraag veronderstelde dat er grenzen (moeten) zijn aan de vrijheid van kerken om de eredienst naar believen in te vullen. Ook getuigde de vraag van besef dat liturgie doorgaans een belangrijk onderdeel vormt van de identiteit van een geloofsgemeenschap.

Wanneer die identiteit verandert, heeft dat zijn weerslag op de kerkdienst. En *vice versa*. Dat geldt ook voor de Gereformeerde Kerken (vrijg.), die vanaf de jaren negentig in snel tempo aan het veranderen zijn. Er is aanzienlijk meer openheid naar de omringende cultuur en naar andere christenen. Veel sterker dan voorheen wordt waarde gehecht aan de geloofsbeleving van het individu en van groepen (bijv. jongeren) binnen de gemeente. Het zorgt in menige kerk voor een toenemende diversiteit aan vroomheidstypen met bijbehorende uitingen. Deze verscheidenheid heeft ook betekenis voor de plaatselijke

liturgische praktijk. Welke kerkenraad buigt zich nooit over wensen vanuit de gemeente met betrekking tot de kerkdienst, over de invulling van de middagdienst, over doelgroependiensten (die om strategische redenen vaak anders genoemd worden) et cetera? Wat op plaatselijk niveau speelt, komt tot uiting op landelijk niveau. Binnen het kerkverband staat de homogeniteit eveneens onder druk: de eigenheid, de wensen en mogelijkheden van plaatselijke kerken worden in toenemende mate benadrukt, juist ook wanneer het gaat om liturgie en liturgische muziek.

Het is logisch dat ontwikkelingen binnen de GKV hun weerslag hebben op de kerkdienst. Want – zoals de Groningse kerkhistoricus W.F. Dankbaar het eens verwoordde – in de liturgie 'weerspiegelt zich het leven der kerk. Haar geloven en belijden, haar lotgevallen en haar aandeel in de samenleving vinden er uitdrukking in prediking en sacra-

ment, in gebed en lied en in nog andere kerkelijke handelingen. (...) De verschillende kerktypen en zelfs kerkelijke modaliteiten kan men eruit aflezen.¹

Van voorschrift naar aanbeveling

Het is opmerkelijk dat de eenheid binnen de GKv op liturgisch gebied tanende is. Want de Gereformeerde Kerken hebben vanaf het vierde decennium van de vorige eeuw zeer sterk ingezet op liturgische eenheid binnen het kerkverband.

Als gevolg van toegenomen spanningen en tegenstellingen ontstond in de jaren twintig van de vorige eeuw behoefte om eenheid in leer en kerkelijk leven tot uiting te brengen en te bevorderen. Op liturgisch gebied werd dit gerealiseerd door de Generale Synode van Middelburg in 1933. Deze synode kwam tot uitbreiding van de gezangbundel en stelde – voor het eerst in de geschiedenis van het Nederlands protestantisme – complete orden van dienst vast voor de morgen- en de middagdienst. Deze orden werden officieel dan wel bij de kerken ‘aanbevolen’, maar het was duidelijk dat de synode ze als *voorschriften* uitvaardigde.²

Ook de orden van dienst die in 1975 vrijgegeven werden (orde B - ‘Kampen 1975’), waren prescriptief bedoeld. De term ‘aanbevolen’ die in het kader van deze orden gebruikt werd, duidde erop dat de orden als alternatieven aangeboden werden voor de Middelburgse orden, niet als vervanging daarvan. Dat de orden vrijgegeven waren om je eraan te houden, werd officieel vastgelegd in de nieuwe versie van de kerkorde die op de Generale Synode van Groningen 1978 werd vastgesteld. Deze kerkorde bevatte een aantal nieuwe artikelen, waaronder één over de zondagse kerkdiensten: ‘De kerkeraad zal de gemeente op de dag des Heren tweemaal samenroepen voor de eredienst. De kerken zullen zich houden aan de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd.’³ Vanaf de jaren negentig kwam deze kerkordelijke bepaling steeds meer onder druk te staan. De Generale Synode van Berkel (1996) sprak uit dat de orden

van dienst niet als een keurslijf beschouwd mochten worden. Dat was de opmaat naar de ‘Koersbepaling inzake effectuering van de artikelen 65 en 67 KO’, die door de Generale Synode van Zuidhorn in 2002 werd aangenomen. In de *Koersbepaling* hebben de kerken vastgelegd dat zij zich via generale synoden beperken tot het uitzetten van algemene kaders die op basis van de eenheid in het geloof maatgevend moeten zijn voor de vormgeving en invulling van de erediensten in alle kerken. In de kerkorde moet geen directe binding worden vastgelegd aan complete en precieze orden van dienst, aldus de *Koersbepaling*: ‘De hoofdregel moet zijn dat de kerkenraden er

binnen het algemeen geldend kader verantwoordelijk voor zijn dat op verantwoorde wijze aan de kerkdiensten invulling wordt gegeven. In generaal-synodaal verband ontwikkelen en aanvaarden de kerken diverse orden van dienst bij wijze van voorbeeld en als aanbevolen orden, waarvan de kerken gebruik kunnen maken.’

In de periode 1933 tot 2002 fungeerden de vrijgegeven orden van dienst als voorschriften, wat in 1978 werd vastgelegd in een nieuw kerkordeartikel. De *Koersbepaling* uit 2002 bevatte een koerswijziging ten aanzien van de *status* van vrijgegeven orden van dienst, die voortaan gezien moesten worden als ‘aanbevolen voorbeelden’. In hoeverre deze statuswijziging ervoor gezorgd heeft dat sindsdien orden van dienst gevolgd worden die aanzienlijk afwijken van de aanbevolen orden, weet ik niet. Ik heb de indruk dat de

differentiatie meer zit in de invulling en uitvoering van de aanbevolen orden. Maar dan betreft het veelal zaken die vóór 2002 al in vrijheid van de kerken stonden.

Op zichzelf was het niets nieuws dat de Gereformeerde Kerken lange tijd liturgie gebruikten om eenheid en identiteit te demonstreren en te bevestigen. Kerkelijke overheden hebben de eeuwen door voorschriften uitgevaardigd die tot doel hadden de leer en de kerkelijke eenheid veilig te stellen. Een zekere mate van liturgische eenheid zorgt voor herkenbaarheid en helpt mee voorkomen dat kerken en kerkleden uit elkaar groeien. Een andere reden om naar een

zekere eenheid te streven is dat liturgie een bijzondere vorm van belijden is en daarom ook identiteit-bepalend.

Het is dan ook goed en zinvol dat een kerkverband tot op zekere hoogte eenheid in de liturgie wil hebben. Er mag

daarbij van uitgegaan worden dat kerken en voorgangers zich aan gemaakte afspraken houden, bijvoorbeeld ten aanzien van het gebruik van formulieren en liedrepertoire. Temeer omdat deze afspraken dikwijls ook confessionele aspecten hebben.

Eén met alle heiligen

Belangrijker dan wat kerkordelijk vastgelegd is of zou moeten worden, is welke visie kerken hebben op liturgie en hoe ze die concreet gestalte geven. Welke houding heeft men ten aanzien van de kerkdienst? In het onderdeel ‘Toelichting bij enkele onderdelen’ van de *Koersbepaling* wordt erop gewezen dat binnen het Nederlands gereformeerde protestantisme de plaatselijke kerken zélf geroepen zijn de kerkdiensten op verantwoorde wijze in te richten. Het woord ‘verantwoord’ wordt vervolgens nader gepreciseerd aan de

hand van vier punten: 'Verantwoord' betekent dat de invulling gebeurt

- in gehoorzaamheid aan de Schrift;
- in verbondenheid met (de liturgie van) al de heiligen in hemel en op aarde; in de liturgie komt immers de heilige, algemene en apostolische kerk samen;
- in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis, waarbij ook bedacht moet worden dat liturgie de leer van de kerk weerspiegelt;
- met inachtneming van eigentijdse levensvormen, van plaatselijke contexten en van het karakter van de plaatselijke kerk.

Als mijn observatie juist is, brengen diverse kerken het laatste punt nadrukkelijk in rekening; vooral de middelste twee punten krijgen echter aanzienlijk minder aandacht. Dat is spijtig, want ook die twee aspecten zijn goede richtingwijzers hoe met de kerkdienst om te gaan.

Liturgie wordt gevierd in gemeenschap met God, in gemeenschap met broeders en zusters die op dat moment samengekomen zijn, in gemeenschap met de wereldwijde kerk uit heden en verleden, en in gemeenschap met de heiligen en engelen in de hemelse liturgie. Dit alles betekent dat er altijd méér is dan een hier-en-nu; elke plaatselijke kerk heeft te maken met een toen-en-daar en met een straks-en-daar. Dat begrenst je vrijheid als plaatselijke kerk om maar te doen en laten wat je wilt, wat goed voelt of waar nu eenmaal vraag naar is.

Maar door hier grenzen te respecteren, ga je wel lijnrecht in tegen de heden-daagse tendens, die ook binnen de liturgiek te zien is, om de christelijke samenkomst eenzijdig vanuit de antropologie te benaderen als een ritueel zonder bijbelse en theologische dimensies.

Des te meer reden is er voor gereformeerden om alert te zijn en vanuit de Schrift over de eredienst te blijven nadenken. Niet met de gedachte dat uit de Bijbel een orde van dienst en allerlei liturgische voorschriften te distilleren zouden zijn, maar meer in de zin dat liturgie moet laten zien wie God is en

wie wij zijn. Daarbij is de Schrift bron en leidraad. En om dan een rode draad uit de Bijbel te noemen: de hele Schrift spreekt in verband met samenkomsten van Gods volk altijd in termen van heiligheid, eerbied en ontzag. De Heilige is naar de mens toegekomen, maar

Augustinus

desondanks blijft er altijd wel een eerbiedige afstand bestaan tussen Hem en de mensen.

In hoeverre laten we dit op een of andere manier tot uiting komen in de wijze waarop, en de vorm waarin onze kerkdiensten gevierd worden? Uiteraard pleit ik niet voor hoogkerkelijkheid (wat men daar dan ook precies mee moge bedoelen) of voor een formele, afstandelijke eredienst. Tussen formeel en informeel, hoogkerkelijk en laagkerkelijk zitten talloze gradaties. Wel pleit ik ervoor dat we in ons doen en laten blijf geven dat we in de liturgie naderen tot 'de stad van de levende God, het hemelse Jeruzalem, en voor duizenden engelen die in vreugde bijeen zijn, voor de gemeenschap van eerstgeborenen, die in de hemel ingeschreven zijn, voor God, de rechter van allen, en voor de geesten van de rechtvaardigen, die tot volmaaktheid gekomen zijn, voor de bemiddelaar van een nieuw verbond, Jezus, en voor het gesprenkelde bloed dat krachtiger spreekt dan dat van Abel' (Heb. 12:21-24).

Liturgie en geloof

De *Koersbepaling* stelt dat we in de liturgie de leer van de kerk weerspiegeld vinden. Ik denk dat je nog nauwkeuriger kunt formuleren: er bestaat een wisselwerking tussen leer en liturgisch leven. Kerkvaders als Augustinus ontleenden dikwijls theologische argumenten aan de liturgie. De Apostolische Geloofsbelijdenis is in de tweede eeuw binnen de doopliturgie ontstaan. Ook de omgekeerde richting (van geloofsleer naar liturgie) bestaat van het begin van de christelijke kerk. In zijn brieven geeft Paulus regelmatig theologische argumenten pro of contra bepaalde liturgische gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan zijn opmerkingen over de avondmaalsviering in 1 Korintiërs 11 en 14.

De formulieren voor de viering van de sacramenten zijn heldere voorbeelden hoe nauw de kerkdienst en de gereformeerde theologie met elkaar vervlochten zijn. Je kunt het verplicht gebruik van deze formulieren bekritisieren als een knellend keurslijf, dat zinloos is omdat 'we heus zelf wel kunnen bepalen wat er wel en niet gezegd moet worden bij doop en avondmaal'. Maar een formulier is onder meer bedoeld om de geloofsinhoud van het sacrament te beschermen, te bewaren en te belijden, niet alleen in het didactische maar evengoed in het rituele gedeelte.⁴

Om het even concreet te maken: in gereformeerde kerken komt het voor dat ouders de bijbelse fundering van de kinderdoop niet (meer) onderschrijven, en dat ze daarom de eerste doopvraag uit het doopformulier niet bevestigend kunnen en willen beantwoorden. De afspraak van de kerken dat formulieren gebruikt moeten worden, voorkomt dat een voorganger de eerste doopvraag daarom maar schraapt of aanpast, waardoor het belijden van de kerk op dit punt en op dat moment facultatief gesteld wordt.

De verwevenheid van geloof en liturgie betekent dat een kerkdienst veel meer is dan alleen een samenraapsel van vormen die je naar believen kunt inwisselen voor andere. De orden van dienst

mogen dan volgens de *Koersbepaling* ‘aanbevolen voorbeelden’ zijn, dit betekent niet dat men naar believen kan gaan schuiven, schrappen en toevoegen. Er kan veel, maar veel kan ook niet. Veel zaken spreken vanzelf, bijvoorbeeld dat je de preek niet schrapt. Dat je de schriftlezing als aparte liturgische acte niet kunt schrappen, zou ook vanzelfsprekend moeten zijn, maar is dat helaas niet altijd. Het gebeurt namelijk wel eens dat lezingen geïntegreerd worden in de preek. De preek wil echter juist bediening van het (gelezen) woord zijn: dat is nu een van de vaste waarden die bij alle veranderingen in de liturgie door de eeuwen heen constant is gebleven.

De relatie liturgie-geloof maakt ook dat het toevoegen van elementen uit de evangelisch-liturgische praktijk aan de gereformeerde kerkdienst op z’n minst een zorgvuldige doordenking vooraf vergt. Het ligt voor de hand dat er inhoudelijke consequenties aan verbonden zijn.

Als voorbeeld noem ik het ruimte maken in gereformeerde diensten voor afzonderlijke aanbiddingsmomenten naar evangelische snit (het zingen van een aantal aaneengeschakelde ‘aanbidtingsliederen’). Dit wordt wel omarmd als een waardevolle aanvulling op de gereformeerde praktijk. Het lijkt me te naïef dit te verdedigen met de opmerking dat je toch niets tegen ‘aanbidding’ kunt hebben. Wanneer je je er iets verder in verdiept, ontdek je dat hier bij evangelicalen de basale vraag naar (de wijze van) Gods aanwezigheid in de liturgie aan de orde is. Vallen dergelijke aanbiddingsmomenten die een ‘muzikaal aangestuurde ervaring van Gods aanwezigheid’⁵ beogen te zijn en waarbij ook evangelicalen zelf wel wijzen op het gevaar van manipulatie, dan nog steeds binnen de grenzen van het gereformeerd belijden en daarmee in een gereformeerde kerkdienst?

Techniek

De *Koersbepaling* heeft – in elk geval in de beleving van velen – meer vrijheid gegeven dan tot dan toe bestond, maar daarmee ook veel huiswerk om verantwoord met die vrijheid om te gaan.

Dat geldt eens te meer wanneer men gaat variëren en wil vernieuwen. G.N. Lammens schreef terecht: ‘Liturgische vernieuwing zal gepaard moeten gaan met liturgische bewustwording en kennis van zaken. Alleen wie een techniek beheerst kan verantwoord experimenteren.’⁶

Tot die techniek hoort dat we ons realiseren dat liturgie altijd balanceert op het tere evenwicht tussen vastigheid en variatie: te veel vastigheid zorgt voor verstening, te veel variatie voor vluchtigheid.

Tot die techniek hoort dat we, als we experimenteren met vormen van geloofsexpressie die ontleend zijn aan theater en dans, zorgen dat de kerkdienst niet degradeert tot religieus amusement. Liturgie kent geen publiek of toeschouwers.

Tot die techniek hoort dat we vanuit de inhoud (c.q. gereformeerde belijdenis) over vormen en vormgeving nadenken. Want dan blijken er veel gereformeerde verantwoordde vormen te zijn, maar dan blijken er ook grenzen te zijn aan wat binnen de context van onze tijd en maatschappij mogelijk of wenselijk is.

Noten:

- 1 W.F. Dankbaar, *Hervormers en humanisten* (Amsterdam 1978), p. 221-222.
- 2 Daarop wijst onder meer het gegeven dat men nauwkeurig over details in de aangeboden orden discussieerde (kenmerkend kon niet volstaan worden met het aanreiken van mogelijkheden) en dat deputaten waarschuwden ‘dat men aan de kerken geen liturgie mocht opleggen of voorschrijven, die bij een groot deel dier kerken bedenking ontmoet’. Zie: *Rapport inzake de uitbreiding van den bundel ‘Eenige Gezangen’ van deputaten der Generale Synode van Arnhem 1930, aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, saam te komen te Middelburg, in den jare 1933*, p. 30.
- 3 Aanvankelijk hadden deputaten Kerkorde aan GS Kampen 1975 de volgende tekst voorgesteld: ‘De gemeente zal op de dag des Heren tweemaal samenkomen tot de eredienst. De kerkeraden zullen er op toezien, dat in de morgendienst de wet des Heren wordt gelezen en in de tweede dienst de apostolische geloofsbelijdenis.’ Deputaten Kerkorde aan GS Groningen 1978 wijzigden het tweede lid

in: ‘Hierin mogen alleen orden van dienst worden gevolgd die door de generale synode zijn goedgekeurd.’

- 4 Zie over functies van formulieren: Jan Smelik, ‘Zin en zinloosheid van liturgische formulieren’, *EREdienst*, 27/1 (februari 2010), p. 9-18, 37/2 (april 2010), p. 20-26.
- 5 De uitdrukking is van Evert van de Poll, *Samen in de naam van Jezus* (Zoetermeer 2009), p. 81,82.
- 6 G.N. Lammens, *Syllabus Liturgiek* (Interne uitgave VU Amsterdam, 2de oplage november 1974), p. 38.

Wat is preken?

Er is vandaag in onze kerken verontrusting ook rond de prediking. Zien wij nog wat preken eigenlijk is? Het valt mij op dat in meer dan één kerkgebouw de oude kansel vervangen is door een simpele lessenaar. Mogelijk zit daarachter dat men de predikant dichterbij de gemeente wil brengen. Daar valt niet over te klagen. Maar het kan ook dieper steken.

Er kan ook een visie op de prediking achter schuilgaan, waar ik minder gelukkig mee ben. Ik bedoel de opvatting waarbij men de preek beschouwt als een soort bijbellezing, een toespraak van een broeder die ervoor gestudeerd heeft, om ons te laten zien wat de Schrift zegt.

Mijns inziens deugt die opvatting niet. Preken is *ambtelijk* werk. De predikant staat als de ambtsdrager op de preekstoel, die geroepen is het Woord van God in het midden van de gemeente te verkondigen. Hij is 'gezant van Christus' (2 Kor. 5:20) door wie God ons zijn oproep doet horen. Hem is – zoals het bevestigingsformulier zegt – 'de bediening van de verzoening' toevertrouwd.

De preek is dan ook meer dan een samen op weg gaan om de bijbeltekst te verstaan, een gemeenschappelijke bezinning, maar ze is een ambtelijke verkondiging die namens Christus tot de gemeente klinkt. De prediker spreekt als door Hem gezonden en komt dan ook met een *gezagsvolle* boodschap. Calvijn schrijft: 'We moeten in de prediking horen de eigen uitspraken van God, afgekondigd in de hoogste vierschaar, geschreven in het boek des levens, in de hemel bevestigd, vast en zeker' (*Institutie*, IV,11,1).

Timoteüs krijgt de opdracht: 'Verkondig het Woord!' (2 Tim. 4:2). De kerken van de Reformatie hebben dit als een *blijvende* taak gezien die zij toevertrouw-

den aan broeders die zij daarvoor na kerkelijke examinatie en gemeentelijke approbatie bekwaam achtten.

De sleutel op de preekstoel

De diepe ernst van wat de dominee op de preekstoel te doen heeft, horen we als de Heidelberger in Zondag 31 over de sleutels van het koninkrijk der hemelen handelt. De eerste sleutel is namelijk 'de verkondiging van het heilig evangelie'. Oefende de priester van Rome in de biechtstoel de sleutelmacht uit, de Reformatie legde de sleutel op *de preekstoel*. Daar wordt de sleutelmacht bediend, daar wordt het koninkrijk geopend voor wie gelooft en toegesloten voor wie de Here Jezus niet liefheeft. Het 'verkondigd en in het openbaar verklaard' van antwoord 83 typeert het *publieke* karakter van de prediking. Gods stem klinkt niet in het donker van de biechtstoel, maar vanaf de preekstoel in het openbaar, vrijsprekend en waarschuwend tot ieder die in de kerk zit.

De verzoening wordt 'bediend': aan de gelovigen wordt verkondigd en openlijk verklaard dat er voor hen vergeving is in het bloed van Christus. Voor hen wordt het hemelrijk geopend.

Maar tegelijk gebeurt er ook dat andere: dat hemelrijk wordt ook toegesloten voor alle ongelovigen en huichelaars. Hun wordt aangezegd dat Gods toorn en het eeuwige oordeel op hen rusten zolang zij zich niet bekeren. Preken is dus naar onze eigen belijdenis niet maar een gemeenschappelijke ontdekkingstocht naar wat de tekst zegt, of een speech over een bijbels thema, maar is het *bedienen* van de *sleutel-macht* die Christus via zijn apostelen aan zijn gemeente gegeven heeft (Mat. 16:18-19; Joh. 20:21-23).

Verontruste broeders en zusters klagen dat met name het *toesluitende* te weinig aan bod komt in de preken die zij horen. Als dit inderdaad het geval is, moeten de kerkenraden daar goede aandacht aan geven bij de preekbespreking. Want de roeping van de dienaar des Woords is ook het *eeuwig oordeel* aan te zeggen, het hemelrijk dicht te doen voor ieder die niet gelooft.

Het valt mij op hoe zelden ik predikanten aan het begin van de preek hoor zeggen: Ik bedien u Gods Woord over deze tekst. Ik betreur dat, want voor mijn besef herinnert juist die aankondiging de gemeente eraan dat de preek meer is dan een bijbellezing, dat ze een ambtelijke verkondiging is en dat de prediker – al preekt hij ook voor zichzelf – op dit moment als Christus' gezant *tegenover* de gemeente staat en de boodschap van zijn Zender heeft te brengen. Een boodschap die soms heel haaks kan staan op wat de gemeente denkt en vindt!

'Heel Gods raad'

Professor Bram van de Beek signaleert in zijn boek *Lichaam en Geest van Christus* (2012) dat in de meeste kerkgenootschappen in de prediking slechts een *selectie* van bijbelgedeelten aan de orde komt en dat bepaalde accenten van het geloof genegeerd of zelfs ontkend worden. Ik hoop dat dit niet van onze kerken geldt. Maar helemaal gerust ben

ik niet, wanneer ik hoor dat geregelde catechismusprediking in diverse kerken een probleem aan het worden is. Juist die geregelde prediking bewaart ons voor eenzijdigheden en zorgt ervoor dat *heel* de gezonde leer ter sprake komt. Mensen van nu horen niet graag over Gods eeuwig oordeel en zijn toorn, ze horen liever over Gods liefde en nabijheid die als een warme deken je troost en bemoedigt. Bij Wie je terechtkunt met je problemen en eenzaamheid. Therapeutische preken gaan er bij velen in als koek.

'Heel de raad Gods' is andere koek

Maar de dominee is geroepen om naar het voorbeeld van Paulus 'heel de raad Gods' te verkondigen (Hand. 20:27). Dat is andere koek. Hij kan niet zwijgen over onze diepe verlorenheid, onze dagelijkse zonden, over Gods toorn en hoe wij elke dag het verzoenende bloed van de Here Jezus nodig hebben. Heel de Schrift moet op tafel komen in de prediking, of de gemeente het leuk vindt of niet! Daarbij is de boodschap van de vrijspraak in Jezus Christus voor arme zondaren het hart van gereformeerde prediking. Wat de gemeente vindt, is in wezen niet doorslaggevend. De dominee moet zijn *roeping* verstaan: als gezant van Christus 'heel Gods raad' verkondigen, trouw zijn aan wat de apostel Paulus deed. Hij dient voor ogen te houden wat de Here tot Ezechiël sprak: 'Je moet hun laten weten wat ik te zeggen heb, of ze nu horen willen of niet...' (Ez. 2:7). Onze kerkenraden dienen dit alles te honoreren wanneer het punt preekbespreking aan de orde is. Zij dragen de verantwoordelijkheid dat in de prediking de gemeente werkelijk wordt gebouwd.

'Flink' bidden

Tot nu toe ging het allemaal over wat preken is en wat de dominee heeft te doen. Het trof me hoezeer Paulus de *gemeente* juist met het oog op zijn prediking vraagt om haar *gebed*. Wanneer nota bene een apostel vraagt om de voorbede van de gemeente, hoezeer

hebben dan onze dienaren des Woords het gebed van de gemeente nodig! Paulus schrijft: 'Bid ook voor mij dat mij de juiste woorden gegeven worden, wanneer ik verkondig...' (Ef. 6:19) en dat laat zien hoezeer predikanten gedragen moeten worden door het gebed van de gemeente. 'De juiste woorden' moeten *gegeven* worden. De dominee heeft de leiding van de Heilige Geest nodig om datgene te zeggen wat de gemeente nodig heeft en het zo te zeggen dat het landt bij zijn hoorders.

Maar hoe staat het met onze voorbede voor de dominee die 's zondags de preekstoel op moet? Bidden wij voor hem dat hij de woorden vindt en dat zijn preek ons werkelijk mag raken? We willen aanstekelijke preken en wij moeten 's zondags zelf aan bod komen. Als dat naar ons oordeel ontbreekt, hebben we onze kritiek. Maar zijn we ook *voor-bidders* voor hen die het Woord moeten verkondigen en de sleutelmacht bedienen? Het zou goed zijn als ouderlingen op huisbezoek ook deze vraag stellen. Want trouwe prediking is een *geschenk* waarvan geldt dat de Here erom gebeden wil zijn.

Gedragen door het gebed van de gemeente

Juist in onze tijd, nu mensen mondiger en kritischer zijn en eigen keuzes maken, is het er voor predikanten niet gemakkelijker op geworden om 'de juiste woorden' te vinden. Daarom zal er, om met Luther te spreken, 'flink gebeden' moeten worden, wil er op de preekstoel werkelijk *profetisch* gesproken worden: een woord op zijn tijd. Daarvoor hebben onze dominees de leiding van de Heilige Geest nodig, die God geeft aan hen die Hem daarom *zonder ophouden* bidden en daarvoor danken (antw. 116 HC)!

Sions roem en sterkte

Hoe is het onder ons gesteld met de kennis van de Nederlandse Geloofsbelijdenis? Als op verschillende plaatsen de catechismusprediking en soms ook de zondagse middagdiensten onder druk staan, is dat een aanwijzing.

In zijn tijd signaleerde Abraham Kuyper – en hij vond het heel opvallend – dat in het begin van de negentiende eeuw bijna geen enkel exemplaar van de belijdenis verkocht werd, terwijl er sinds 1834 – het jaar van de Afscheiding – zeker 50.000 exemplaren onder het publiek kwamen. Kennelijk komt bij een reformatie in de kerk de confessie weer op de voorgrond. Tijdens mijn jeugd werd de Nederlandse Geloofsbelijdenis artikel voor artikel besproken op de gemengde jeugdvereniging.

Velen zullen op de middelbare school kennisgemaakt hebben met de belijdenis aan de hand van het boek van ds. C. Bijl, *Leren geloven*. Ik dacht eraan, toen ik de onlangs verschenen herdruk van *Sions roem en sterkte* van ds. Arnoldus Rotterdam kreeg toegezonden om aan te kondigen. Meer dan 250 jaar geleden verscheen deze verklaring van de Nederlandse Geloofsbelijdenis voor het eerst. Vele malen is ze herdrukt, maar nu voor het eerst in de hedendaagse Nederlandse spelling. Het boek ademt wel een wat zwaardere lucht dan de middelbare schoollessen van ds. Bijl. Ik denk ook niet dat het boek direct geschikt is voor een herintroduktie van een NGB-verklaring in de kring van onze jongeren. Maar de verschijning van het boek *Sions roem en sterkte* dient wel opgemerkt te worden. En met grote waardering. Want het boek laat iets proeven van een manier van schriftuurlijk denken, waar we wel eens wat jaloers op konden zijn.

Voor boeren en boerinnen

De schrijver, ds. Arnoldus Rotterdam, is vooral door deze verklaring van de Nederlandse Geloofsbelijdenis onder de titel *Sions roem en sterkte* bekend geworden. Tegenwoordig heet het een

nieuwigheid om de catechismusprediking af te wisselen met preken over de geloofsbelijdenis. Maar al in het midden van de achttiende eeuw deed ds. Rotterdam dat in Zuylen, toen nog een plattelandsgemeente in de provincie Utrecht. Zijn preken vormden in die tijd een krachtig pleidooi voor de handhaving van de gereformeerde leer.

Samuël Maresius (links)
en Balthazar Bekker

Abraham Kuyper, die in 1890 een 'inleidend woord' op een nieuwe uitgave verzorgde, schrijft dat ds. Rotterdam in een 'oefening, die hij voor boeren en boerinnen hield', uitleg en verklaring gaf van de belijdenis. En dat op zo'n boeiende manier, dat er een goed gerucht van uitging. Met als gevolg dat, hoewel schoorvoetend, de verklaring werd uitgegeven in boekvorm. *Sions roem en sterkte* is uit de gemeente en voor de gemeente geboren. Dat karakteriseert het boek: geen abstracte theologie, maar praktische uitleg, toelichting en toepassing.

De stof en het sieraad

Rotterdam introduceert zijn verklaring in een kort woord vooraf, geschreven uit 'myn Kamer de 22ste van de Slachmaand van het jaar 1754' aan de 'waarheids- en godsvruchtliovende lezer'. Hij vertelt daarin dat predikanten, ouderlingen en diakenen bij het begin van hun dienst de drie formulieren van een-

heid ondertekenen. Nu blijkt dat twee van die drie formulieren, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels, bij velen niet al te bekend zijn. Rotterdam denkt dat een gebrek aan verklaringen van de geloofsbelijdenis een van de redenen is waarom die minder bekend is dan de Heidelbergse Catechismus. Hij kent slechts twee verklaringen, namelijk die van Samuël Maresius en van Balthazar Bekker. Maresius, hoogleraar te Groningen, noemt zijn boek in 1652 wel 'Belgium Orthodoxum' (rechtzinnig Nederland), maar de geleerde bindt zich helemaal niet aan de orde of de woorden van de belijdenis. Daarom heeft Rotterdam zich 'zeldzaam van zijn werk bediend'. Maresius' boek was eerder een uiteenzetting van zijn theologie dan een uitleg van de belijdenis zelf. Dat was ook de kritiek van de Leidse professoren. Op verzoek van de Staten maakten Jacobus Trigland, Abraham Heydanus en Johannes Cocceius hun oordeel publiek duidelijk, hoe ze tegen Maresius' *Belgium Orthodoxum* aankeken. Het boek is weliswaar niet in strijd met de waarheid, maar de gekozen schoolse vorm past niet bij de belijdenis, terwijl scherpe uitvallen het boek ontsieren. Hun eigenlijke punt is echter iets anders. De belijdenis is van alle gelovigen. Het past niet om je eigen theologische inzichten publiek te maken als de verklaring van de belijdenis.

De tweede naam die Rotterdam noemt, is Balthazar Bekker, predikant in Amsterdam. Natuurlijk wist Bekker wel dat De Brès de belijdenis niet had geschreven om er preken over te houden. Maar hij was in de problemen gekomen door zijn boek *De betoverde waereld*. Misschien bracht het boek van Maresius hem op het idee. In elk geval heeft hij heel de belijdenis, artikel na artikel, uitgelegd en van toepassingen voorzien. Zijn preken verschenen in 1696 onder de titel *De leere der Gereformeerde Kerken van de vrye Nederlanden, begrepen in derselver Geloofsbelijdenisse*. Rotterdam vertelt dat hij de door de kerk ver-

oordeelde leer van Bekker 'hier en daar bedekt of openlijke gestrooid' aantreft. Bekkers boek lijdt feitelijk aan hetzelfde euvel als dat van Maresius: je eigen theologie opdienen als verklaring van de belijdenis. Toch was Rotterdam wel zo verstandig om van de goede, scherpzinnige en verstandige opmerkingen in Bekkers boek gebruik te maken.

Wat is nu het eigene van ds. Rotterdams *Sions roem en sterkte*? Hij heeft voor zijn gemeente de belijdenis zelf verklaard. Hij ontdekte dat het de meesten ontbrak aan 'genoegzame kennis van de waarheden des Evangelies'. Eenvoudig gezegd: hij gaf uitleg aan de belijdenis vanuit de heilige Schrift. De belijdenissen van de kerk zijn menselijke geschriften, doch 'de stof en het sieraad zijn geleend uit de Profeten en Apostelen'. Daarmee staat de belijdenis niet naast de Bijbel, maar moet altijd rusten op de Bijbel. Om het met Maresius te zeggen: de Bijbel is altijd rechter over de belijdenis, nooit andersom. De heilige Schrift is Gods Woord, de belijdenis een woord van mensen. De Bijbel blijft wat ze is, de belijdenis kan verbeterd en herzien worden. Ds. Rotterdam wilde niet anders dan de schriftuurlijke leer van de waarheid verkondigen en verdedigen. En dat eigene maakt zijn uitleg van de belijdenis ook voor vandaag actueel.

Historisch bericht

Rotterdam voorzag zijn uitleg van een 'historisch bericht nopens de belijdenis der hervormde kerk en geloofshervorming in de Nederlanden'. Hij schrijft over meer dan 50.000 mensen die vanwege de bloedige plakkatens om het leven werden gebracht. En in die tijd van koning Filips II was het Guido de Brès die een belijdenis opstelde. Rotterdam vertelt over hem, zijn leven en arbeid, over het ontstaan en de geschiedenis van de confessie, over de periode van de remonstranten en gomaristen, de Dordtse synode en over de periode tot aan de vergadering van de Staten op de 18e van de Louwmaand (januari) in 1651 geopend, waarin de Staten besloten niets anders te zullen vasthouden en handhaven dan de ware christelijke religie zoals die in de synode van Dor-

recht besloten en overal in de kerken van deze landen geleerd en gepredikt werd. Rotterdam putte zijn materiaal uit onder meer *De Bello Belgico* van Strada, de *Nederlandsche Historie* van Pieter Bor, van Van Meteren, van Hooft, de *Historie der Reformatie* van Gerard Brand, en geeft verantwoording in uitvoerig notenmateriaal. Maar in de nieuwste uitgave zijn de noten weggelaten. In de uitgave van 1934 was het *historisch bericht* zelf ook al weggelaten, maar gelukkig is dat nu weer opgenomen, zij het dan zonder de noten.

Geen monoloog, maar dialoog

Hoewel ds. Rotterdam zijn uitleg van de belijdenis aan zijn gemeente aanbod in preekvorm, koos hij voor de uitgave in boekdruk een andere vorm, namelijk die van vragen en antwoorden. Hij deed dat niet met de bedoeling om van de confessie een catechismus te

maken die men uit het hoofd zou moeten leren. Eerder om te voorkomen dat de lezer door een lang en ingewikkeld betoog zou afhaken. De dialoogvorm verlevendigt de aandacht en elke zin van de belijdenis komt des te beter uit in zijn eigen betekenis. Wat in de belijdenis soms heel bondig is samengevat, wordt uiteengezet en verduidelijkt. Tegenwerpingen krijgen een antwoord. En de schriftuurlijke ondergrond wordt blootgelegd. Rotterdam zelf maakte in de tekst een indeling in drieën. In deze nieuwe uitgave is dat met behulp van grote en kleine letters veranderd tot een indeling in tweeën. Je treft de hoofzaken

in de gedeelten gedrukt in de grote letter; wie meer wil weten, kan zich dan verdiepen in de nadere uiteenzettingen in de kleinere letter. Ik geef een voorbeeld om het te verduidelijken. Bij artikel 17 van de geloofsbelijdenis staan de volgende vragen (uiteraard met de antwoorden) in grote letter. 'Hoe brengt God de uitverkoren zondaar tot de staat der genade?', en het antwoord luidt: 'Door een nieuw verbond.' In kleine letter volgt dan de vraag: 'Wat is eigenlijk een verbond?'

Abraham Kuiper voorzag de herdruk van 1890 en 1900 van een hartelijke aanbeveling. En in 1934 schreef ds. G.H. Kersten, predikant bij de Gereformeerde Gemeenten, een niet minder hartelijke aanbeveling. Hij noemde Rotterdams verklaring van de NGB 'de enige betrouwbare toelichting op deze belijdenis'. Het is die laatste uitgave, nu door J. van Vulpen overgezet in de hedendaagse spelling, die door uitgeverij De Banier op de markt is gebracht. En die ik graag van een even hartelijke aanbeveling voorzie.

Ik weet best dat er na Rotterdam vele verklaringen van de NGB verschenen zijn, maar feitelijk blijft ds. Rotterdam de eerste die de NGB heeft uitgelegd naar de eigen aard van de belijdenis als een belijdenis die de Schrift wil naspreken. Zonder ook maar iets tekort te willen doen aan de vele prachtige verklaringen die later verschenen, soms deels schatplichtig aan Rotterdams *Sions roem en sterkte*, soms vanuit een geheel andere theologische invalshoek opgezet, ds. Rotterdam wilde zijn gemeente en latere lezers dichter bij de leer van de heilige Schrift als het Woord van God brengen, en zo nader tot God. Dat maakt het lezen van dit boek ook nu nog de moeite waard.

N.a.v.: Arnoldus Rotterdam, *Sions roem en sterkte, Verklaring van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, vervat in de 37 artikelen*, De Banier, Utrecht, 2011, ISBN 978 90 336 3117 7, 540 pag., prijs € 34,90

Mozes

*Onze gestorvenen, onder de zon bezweken
aan het zware werk, te zwaar
voor slaven, moest ik die achterlaten?
Dat kan toch niet, die horen toch
in eigen aarde, niet in Egyptisch zand
in waarde, te vergaan.*

*Maar ook: je kunt geen veertig jaar
met lijken blijven zeulen
nog afgezien van wie op reis bezwijkt.*

En tante Jo, de zachte, waar is haar as

Judith Herzberg (1934)

Uit: *Het vrolijk*
De Harmonie, Amsterdam, 2008

De eerste twee strofen gaan over Mozes' gedachten:
Wat moet hij met de in de woestijn gestorven landgenoten?
Je kunt de hele geschiedenis lezen in het bijbelboek Exodus.
Tot zover kun je het vers gemakkelijk volgen.
Maar dan komt die laatste open regel: zonder punt.
Door die regel zitten we midden in de wereld van de vernietigingskampen.
Ineens gaat het niet meer om Mozes, maar om de 6 miljoen Joden.
Wat doe je met de herinnering aan hen?
Ze zijn niet eens begraven. Hun dood is nog niet afgesloten.
Ineens is daar tante Jo, *de zachte*.
De geschiedenis van Mozes krijgt plotseling een huiveringwekkend vervolg.
En nog is die geschiedenis niet ten einde.

Preken: aansluiten bij, maar niet aanpassen aan de hoorders!

Foto: Henry Kieskamp

Persrevue
Perry Storm

In de titel voor dit stuk Persrevue is, dacht ik, de kern geraakt van wat hieronder te lezen valt. Twee bijdragen over de prediking. Nu wordt er veel over de prediking geschreven. Nog meer erover beweerd. En nog veel meer erover gezwaamd. Maar af en toe verschijnen er bijdragen die weer eventjes bij de kern brengen van waarom het dient te gaan bij dit belangrijke genademiddel dat de Heilige Geest gebruikt om geloof te werken en te versterken. Beide bijdragen komen uit christelijke gereformeerde kring.

De eerste is van dr. D. Visser en verscheen in *De Wekker* van 14 september 2012. Zijn titel: 'Waar blijven de vruchten van de prediking?' Hij signaleert de klacht dat de vruchten van de prediking schaars en klein zijn. Hij wil ter zelfonderzoek (zowel voor hemzelf als voor andere predikers) daarom wat nader ingaan op de vraag of zijn preken 'verkondiging in de volle zin van het Woord zijn' en daarom bruikbaar voor de Geest om mensen tot geloof en geloofsgroei te brengen. Hij schrijft daarover:

Zo prediker, zo gemeente

Deze vraag valt ook te stellen bij opervlakkige preken, zoals de preek die

samengevat hierop neerkwam. 'U bent allen zondaren. De Here moet u daaraan ontdekken en heeft dan tot aan het einde van uw leven zijn handen vol aan u. Maar gelukkig is er uitzicht op redding, dank zij Christus.' Het leek alsof er niemand in de kerk zat die al gered was. Over de rijkdom van het leven met God geen woord. En wat zonde is, kwam niet concreet aan bod. Of een andere preek waarin de zonde een gepasseerd station leek, en de gemeente verzekerd werd hoe geweldig het is kind van God te zijn. Beide preken zijn een versimpeling van het evangelie. Als een predikant elke week zo'n zelfde preek houdt, is het geen wonder als de prediking weinig uitwerkt. Dat gebeurt te vaak, omdat de inhoud van preken grotendeels wordt bepaald door de theologie en de geestelijke ontwikkeling van de predikant. Hoe minder hij zich dat bewust is, des te meer zal dat zijn preken eenvormig maken. Zo predikant, zo gemeente.

Zo gemeente, zo prediker

Het omgekeerde is ook waar. Wat de gemeente graag wil horen, is vaak van invloed op de tekstkeus en de inhoud van de preken. Er is veel vraag naar preken over mooie teksten. Dat levert een dunne

preek-Bijbel op. Veel mensen horen liever preken over God als Vader en Herder dan als Rechter en Wreker. Zijn liefde voor zondaren valt beter in de smaak dan zijn woede over de zonde. Dat zijn woede en liefde alles met elkaar te maken hebben, komt niet gemakkelijk in beeld.

Mensen komen naar de kerk om troost of blijdschap, en niet om een preek te horen die hen terneerslaat of verdrietig maakt. Zij horen graag dat zij er mogen zijn, dankzij de hemelse Vader. Dat Hij hen zo liefheeft dat Hij hen gelukkig maakt. Dit zijn wel Bijbelse elementen, maar als preken alleen deze elementen bevatten, zijn ze te eenzijdig, en dus niet Bijbels.

Voor predikanten is het verleidelijk zich te schikken naar de wensen van de mensen. Dan oogsten ze lof. Bovendien is het een loffelijk streven in de prediking aansluiting te zoeken bij de hoorders. Als dat echter ten koste gaat van het volle evangelie is er geen sprake van aansluiting, maar van aanpassing.

Het hele Woord

Het hart van het evangelie is: Christus de gekruisigde. Daarom is het de vraag hoe aantrekkelijk het evangelie voor ons is: zowel voor wie niet als voor wie

wel gelooft. De kern van het evangelie is immers dat wij moeten sterven met Christus om met Hem op te staan tot een nieuw leven.

De mensen moeten in hun eigen taal horen dat er niets zo actueel en relevant is als deze boodschap. De preken moeten zo duidelijk zijn dat voor de aanvaarding van het evangelie er geen andere belemmering overblijft dan de eigen hoogmoed en zelfzucht. Geloven in de Gekruisigde doet pijn, omdat het ingaat tegen het verlangen van ons eigen hart. Maar bovenal geeft het vreugde, want de Heilige Geest brengt Christus tot een verloren mens en redt hem. Hij ontfermt zich over zijn gemeente en over de schepping, het werk van zijn Vader. Voor dat geloof en voor geloofsgroei moet wel het hele Woord van God opengaan. Mijn indruk is dat in de prediking grote delen van het Woord dicht blijven, onder andere omdat de gemeenten geen preken daarover willen horen. Als illustratie noem ik dat preken die ik over profetische gedeelten hield, slecht ontvangen werden. Uit de reacties bleek dat men vergat dat Jezus vaak feller was dan welke profeet ook; dat wie niet in Hem wil geloven met de toorn van het Lam te maken krijgt! Daarom doet Hij zelf een dringend appel om te geloven dat in Hem Gods Koninkrijk nabij is gekomen. Tot de dag dat de Koning in volle glorie zal komen, vraagt Hij van zijn gemeente om vol verwachting daarnaar uit te zien. Om in die verwachting gemeente te zijn, in verbondenheid met Hem. Dat geloof geeft groei, maar ook strijd. Dit alles moet in de prediking in alle diepte en breedte aan de orde komen.

De kern van het evangelie is de komst van Gods Koninkrijk (Marcus 1:15). Het is in Christus nabijgekomen en in de Geest nog dichterbij, omdat Hij aan de gemeente is gegeven en in de harten van de gelovigen woont. Het Koninkrijk zal komen, want Jezus komt. De komst van het Koninkrijk is één van de belangrijkste thema's in het Nieuwe Testament. Ook een persoonlijk geloof is belangrijk, maar daar bovenuit gaat de gemeente als lichaam van Christus. En boven alles gaat Christus zelf, de lof aan en eer voor Hem. Deze paar zinnen bevatten niet alleen een breed, Bijbels programma voor de prediking, ze zijn ook een kritische vraag aan alle predikers om hun predi-

king hieraan te toetsen. Laat elke predikant zich eerlijk afvragen of en hoe zijn preken aan eenzijdigheid lijden en welke delen van de Bijbel bij hem een vergeten boek zijn. Laten kerkenraden en gemeenten met hun voorganger meedenken, opdat het mag komen tot een prediking van het hele Woord van God.

Gezond geloof

Als de prediking wel voluit Bijbels is, wil dat nog niet zeggen dat de predikanten en de andere hoorders doen wat de Here zegt. Veel christenen leven overeenkomstig het patroon dat ze van huis uit hebben meegekregen, ook als dat in strijd is met het evangelie. Daardoor zijn (goed prekende) dominees meer dan eens de oorzaak van problemen in de gemeente. En andere gemeenteleden die mooi over het geloof kunnen praten, brengen het niet in praktijk, maar handelen egoïstisch en hoogmoedig. Op die manier is er kwalitatief geen verschil tussen kerk en wereld. Naar mijn gedachte is dat één van de belangrijkste kwalen waaraan de kerk lijdt. Wel grote woorden gebruiken, zoals liefde en genade, maar intussen niet leven in de Geest van Christus.

Bij voorgangers moeten de ogen hiervoor opengaan om vervolgens in de prediking hierbij de vinger te leggen. Het moet duidelijk zijn dat echte liefde, vergeleken met de liefde waarvan we preken en dromen, zwaar is. Er is geloof in Christus voor nodig, en (groei naar) geestelijke volwassenheid. Daarvoor is niet alleen Godskennis nodig, maar ook zelfkennis.

Zonder zelfkennis is onze Godskennis niet zuiver. Zelfkennis vanuit Godskennis leidt tot een juist zelfbewustzijn. Dat is iets anders dan zelfoverschatting, wat blijkt uit het feit dat zelfbewustzijn goed samengaat met ootmoed en bescheidenheid. Gelovige zelfkennis maakt bereid om te dienen en aan zelfkritiek te doen, om eerlijk kritiek te geven en te krijgen. Kritiek geven is niet in strijd met de liefde. Jezus sprak de vredestichters niet zalig om daarmee te zeggen dat we niet kritisch mogen zijn en problemen, zo mogelijk, moeten negeren. Onopgeloste conflicten horen juist tot de grootste oorzaken van spanning in het leven van gelovigen en in gemeenten. We hebben de kracht van Gods Geest nodig om met

alle ongezonde patronen te breken en tot (groei in) geloof te komen. De Geest doet vooral groeien in nederigheid, in de bereidheid elkaar door de liefde te dienen. Daarin komt gelovige zelfkennis aan het licht. Dat is echt geestelijk leven, waarin we samen gemeente van Christus zijn, levend in deze wereld, terwijl we wachten op God en de vervulling van zijn belofte. Dat is gezond geloof, gewerkt door de Geest, mede door de prediking van het Woord van God.

De tweede bijdrage over de preek, die mooi aansluit bij de vorige, is van prof. dr. A. Baars. Met de alarmerende titel: 'Prediking in crisis'. Ik knipte die uit het *Reformatische Dagblad* van 8 oktober 2012. Vanwege de ruimte citeer ik alleen het tweede gedeelte van het artikel. Baars reageert op de berichtgeving onlangs over een gepubliceerd onderzoek uit PKN-kring. Namelijk van Ciska Stark en Bert de Leede naar de relevantie van de huidige prediking. Hun conclusie is dat de twintig preken die zij onderzocht hadden, lijden aan gebrek aan relevantie voor de hoorders. En dat mee daardoor mensen afhaken in de kerk. Te weinig wordt op de maatschappelijke actualiteit ingespeeld. Te weinig wordt de postmoderne hoorder echt geraakt. Baars stelt diverse kritische vragen over de methode en representativiteit van het door Stark en De Leede verrichte onderzoek. Om vervolgens te schrijven:

Uit eigen beperkt onderzoek naar het effect van de prediking tijdens de laatste jaren komen volstrekt andere conclusies. Daarin valt vooral te beluisteren: predikanten spreken niet meer met het gezag van het Woord, ze etaleren vooral hun eigen tobberigheid en onzekerheid; zij leggen het Woord van God niet echt uit, maar babbelen maar wat; zij praten alleen maar over politieke vraagstukken, maar geven geen brood voor het hart; van mij hoeft de krant in de kerk niet uitgespeld te worden, maar dient vooral het Woord aan mijn hart gelegd te worden; waarom komen de kernwoorden van de Bijbel in de prediking niet meer aan de orde: roeping, bekering, geloof; rechtvaardiging en heiliging. Kort en goed gezegd: het ontbreekt niet in de eerste plaats aan leiding in

morele vraagstukken, maar vooral aan echt Bijbels-geestelijke leiding voor het persoonlijk leven. De conclusie van velen in dit beperkte eigen onderzoek is dan ook: vooral om deze reden gebeurt er zo bitter weinig onder de prediking van het Woord en vooral daarom haken zo velen af van kerk en geloof.

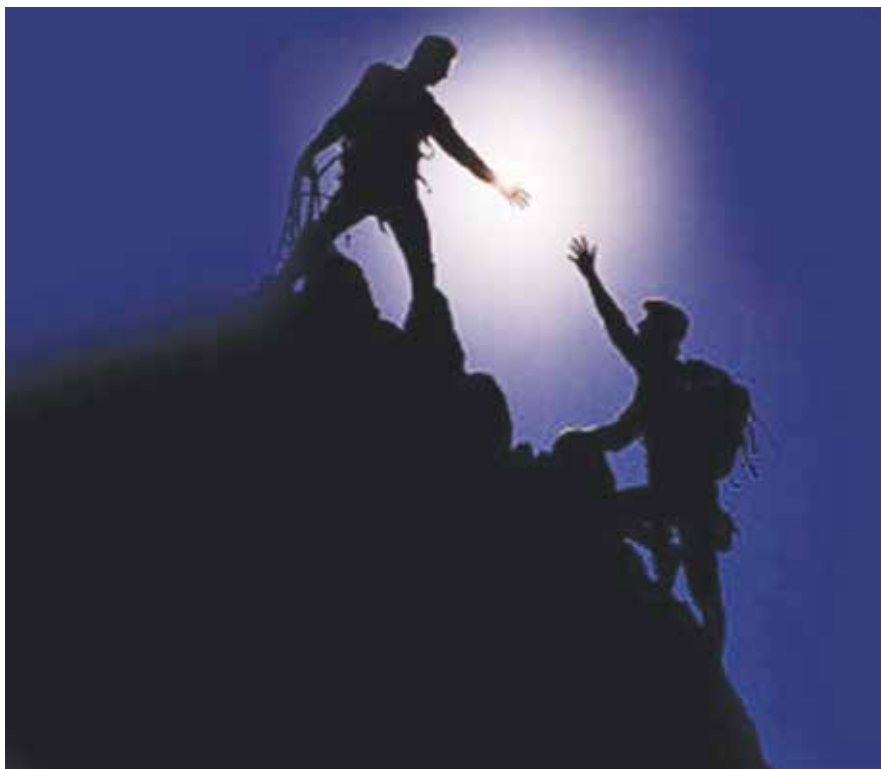
Geestelijke leiding

De vraag die zich dan niet laat onderdrukken is deze: wat bedoelen hoorders dan met 'geestelijke leiding in de prediking'? Het gaat bij deze thematiek niet zozeer om spiritueel leiderschap (leadership), waarover vandaag vooral binnen evangelicale kring nogal wat te doen is. Gees-

overwinnen. Dat alles mag – volgens de Schrift – niet exclusief persoonlijk worden opgevat. De Heilige Geest leidt de individuele gelovige namelijk binnen de context van de kerk, door het Woord en de sacramenten. Hoe moet dat gestalte krijgen? De mij toegemeten ruimte geeft me alleen maar de mogelijkheid om daarover enkele opmerkingen te maken.

Spreken met gezag

Enkele jaren geleden zei een collega: 'Weet je waar ik behoefte aan heb op zondag? Aan een dominee die niet voortdurend met zijn eigen toberigheid op de kansel komt. Dat is een predikant die niet op ieder moment laat merken dat hij het zo moeilijk heeft om

telijke leiding verwijst in de eerste plaats naar het werk van de Heilige Geest. Concreter gezegd: het gaat hier om de vraag hoe de Heilige Geest het heil dat Christus heeft verworven toepast aan de harten van mensen; dus hoe de Geest zondaren tot Christus brengt in de weg van geloof en bekering. Dat is echter niet het enige. Het gaat ook om het werk van de Geest in de oefening en groei van het geloofsleven en om Zijn leiding in de levensheiliging. Dat betekent dat ook aan de orde komt welke remmingen, stremmingen en strijd er kunnen zijn in het leven van de gelovigen en hoe de Heilige Geest leert die te

het Woord uit te leggen voor de postmoderne mens; een predikant die zich zo diepgravend bezonnen heeft op de communicatiestoornissen die vandaag optreden tijdens de kerkdienst; een predikant die er voortdurend op uit is om allerlei taalkundige hoogstandjes te verrichten aan zijn spirituele rekstok. Waar ik behoefte aan heb, is een dienaar van het Woord die mij gewoon en onomwonden aanzegt: Alzo spreekt de Heere deze zondagmorgen tot u! Dat mag in deze verwaande en verwaterde tijden simplistisch klinken, maar dit is wel wat de gemeente nodig heeft: dat in de prediking de Schriften opengaan en met

NaderBekeken

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Voorzitter Dr. ir. H.B. Driessen
Secretaris Dr. H. Pathuis
Penningmeester W.A. Dreschler

Redactie Nader Bekeken

Hoofdredactie Drs. J.W. van der Jagt
Eindredactie Drs. G. den Dulk
M.J.A. Zwikstra-de Weger
Redactie Dr. A. Bas
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. A.N. Hendriks
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel. 050 - 5344508
Mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds. S.M. Alserda, Hoogkerk
Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Brouwershaven
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Axel
Ds. H. Drost, Rivne, Oekraïne
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Nijkerk
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Ds. R.Th. Pos, Rijnsburg
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Lelystad
J. Veenstra, Emmen
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Putten
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Waardhuizen

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Leek
Internet: www.woordenwereld.nl
Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar

Druk: Koninklijke BDU Barneveld

CD: Nader Bekeken is ook op CD verkrijgbaar.
Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565 499

Opgave en vragen over abonnementen:

Abonnementen (nieuw, wijziging, beëindiging):
1. via internet:
www.woordenwereld.nl en www.bladenbox.nl, uitsluitend voor het opgeven van nieuwe abonnementen.
www.aboland.nl, voor alle overige wijzigingen
2. schriftelijk:
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest
3. telefonisch:
0900-ABOLAND of 0900-226 52 63 (€ 0,10 p/m).

Beëindiging abonnement:

Via www.aboland.nl, per post of per telefoon (gegevens hierboven), tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Kijk voor meer informatie en uitgebreide abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Abonnementenprijzen:

Nader Bekeken	33,00
Nader Bekeken + vier cahiers	65,00
Nader Bekeken studenten	15,50
Cahiers bij abonnement (per jaar)	36,00
Cahiers, losse verkoop	10,75
Bankrekening: 59.29.31.927 ABN/AMRO	

Deze tarieven gelden bij machtigen (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

ISSN 1380 - 3034

gezag aan het hart en het leven van de hoorders van nu gelegd worden. Dan zou het inderdaad weleens zo kunnen zijn dat in de kerk vragen gesteld worden die bij veel hoorders vandaag niet of niet meer leven. Maar waar ligt dan het probleem? Bij de eeuwenoude boodschap, bij de vertolking daarvan

troost in leven en in sterven? Wat geloof je nu eigenlijk echt? Wat betekent het om in Christus te geloven en voor Hem te leven?

In het licht van deze vragen versmelt de zwarte sneeuw van de problematiek van de verhoging van de btw en de onzekerheid van onze pensioenen ter plaatse.

en voor elkaar. Ook dit is een pijnpunt in onze tijd. Naar de woorden van de Heidelbergse Catechismus wordt in de trouwe prediking van het Evangelie aan de gelovigen verkondigd en openlijk betuigd, dat zo dikwijls als zij de beloften van het Evangelie met een waar geloof aannemen, waarachtig al hun zonden om de verdiensten van Christus' wil vergeven zijn. Maar alle ongelovigen en die zich niet van harte bekeren, wordt verkondigd en betuigd dat de toorn Gods en de eeuwige verdoemenis op hen ligt zolang zij zich niet bekeren (Zondag 31 HC).

Vervolgens trekt de catechismus zelfs de lijn naar Gods oordeel aan het einde van de tijd: dat oordeel zal overeenstemmen met wat de prediking van het Evangelie heeft uitgewerkt of niet heeft uitgewerkt. Als het goed is, hoor je in de prediking de scharnieren van de deuren van het Koninkrijk der hemelen kraken: 'Open en dicht; dicht en open', aldus ds. G. Boer. Onder een dergelijke prediking gebeurt altijd iets: de zonden van ongelof en schijn geloof worden ontmaskerd en de beloften van het Evangelie troosten en versterken ieder die gelooft.

Opwekking

Wat we in onze tijd nodig hebben, zeggen velen, is een reveil, een geestelijke opwekking. Schriftgegevens en ook de geschiedenis van de kerk laten zien dat dat begint bij een geestelijk ontwaken en herleven van dienaren van het Woord. Dan wordt de kern van de prediking weer dat wat zij moet zijn: prediking van zonde en genade. Aan geestelijke leiding bij deze kernwoorden heeft onze tijd dringend behoefte, juist ook als de vragen hierover bij veel mensen niet meer leven.

of bij de postmoderne mens die alleen maar 'gelooft in mensen', zoals een bekende commercial zegt?

Het zou weleens zo kunnen zijn dat in de kerk juist de echte vragen weer opnieuw gesteld moeten worden, waar steeds minder mensen vandaag op zitten te wachten. Dat zijn de heel persoonlijke vragen als: Wat is uw of jouw enige

Maar is dat nu winst of verlies? Het is winst en de kerk moet het weer aandurven om dat met het gezag van het Woord te zeggen.

Eerlijk

Goede geestelijke leiding in de prediking komt niet alleen op uit de Schriften. Zij maakt mensen ook eerlijk voor God

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening 32.46 25.901 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering:

Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

www.woordenwereld.nl